

KULTÚRA

ROČNÍK XV. – č. 21

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

12. DECEMBRA 2012

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,20 €

František Đurkovič (Gyurkovics): Cyril a Metod krstia pri Pribinovom kostoliku...

Nitrianske slovenské kráľovstvo

Tento článok o starých slovenských nitrianskych kráľoch čitateľov isto milo prekvapí. O údajoch, ktoré zhŕňam, bolo oddávna v starom nitrianskom kráľovskom archíve dostatok záznamov. Podobne v misijnom centre pod Zoborom. Lenže všetko podlieha zubu času, čiže zániku za pustošivých vojen, akých Nitra zažila neúrekom.

Prekvapenie spočíva už s samom názve článku. V školách nás učili len „veľmocenskú“ pravdu - Maďari, Česi, Rusi - za posledných dvesto rokov. Podľa ich „vedeckej“ hypotézy naši predkovia na stredný Dunaj prišli v 4.-5. storočí spoza Karpát. Tam však poľskí a bieloruskí archeológovia nenašli nijaké doklady, že na Pinských močiaroch žili nejaké kmene.

Dôkazy nám o našich predkoch prinášajú antickí autori - Gréci. Tí poznali našich predkov pod menom Vinidi, Vendí. A nielen to. Rímsky Tacitus sa vo svojom diele Germania sa o tom k roku 70 zmieňuje a po ňom alexandrijský historik Claudios Ptolemaios pred rokom 130 to potvrdzuje vo svojom fenomenálnom diele Veľká Germania. Tam stojí čierne na bielom, že slovanské kmene sú rozložené od Visly (nad Karpatami a Sudetami) až po ústie Labe a Rýna. Od Rýna smerom na Regensburg, na Linz a Benátky a od tejto čiary na sever žijú slovanské kmene. Severozápadný Balkán obývali taktiež (Ilyri-kum). Názvy - Germánia (Tacitus) a Veľká Germánia (Ptolemaios) nehovorí o nemeckých (teutónskych) kmeňoch, ale o Slovanoch ako susedoch Rímskej ríše. Germanus má v latinčine význam: blízky, priateľský, susedský a politický - federálny. Tento pojem zaviedli Rimania v polovici 2. storočia namiesto pojmu barbari. Potvrdzuje to aj

svetový paleontológ Pierre Thielard de Char-din. Porovnávaním kamenných výrobných nástrojov došiel k syntéze, že všetky indoeu-rópske kmene prišli naraz do Európy na začiatku mladšej doby kamennej. A najnovšie to potvrdzuje vedecká metóda DNA. Z našich vedcov prepísal naše dejiny PhDr. Vik-

ANTON SEMEŠ

tor Timura vo svojom diele Dávnoeká Európa (Bratislava 2011).

Z rímskeho obdobia sa nám zachovala asi tretina materiálov o udalostiach mierového a vojnového obdobia. Slovensku ešte dlho potrvá, kým sa emancipuje z pseudovedeckých mýtov, ktoré o nás vymysleli a nám „naočkovali“ cudzí.

HISTÓRIA NA NAŠOM ÚZEMÍ PRED KRISTOM

Prvým známym vládnucim národom nad našimi predkami boli Kelti. Rimania ich nazývali Gallovia - Kohútiari pre kohútie zápasy. Na prelome 4. - 3. tisícročia pred Kristom „zablúdili“ aj do strednej Európy. Pre nás Slovákov je dôležité, že sa preslávili kovovými peniazmi biatekmi. Po ich oslabení v ostatnej Európe sa ich moc sústredila v terajšom Česku. To si nazvali Boiohemum. Z toho pochádza označenie Česka ako Bohémia. Ostali po nich kostrové hroby, kultové božičia a z polovice 2. storočia pred Kristom zakladanie mestečiek (oppida), miest (civitates) a hradísk s remeselným podhradím. V 1. storočí pred Kristom sa definitívne po bojoch dostali pod moc Ríma, a to vo Francúzsku a na juh od Dunaja. Ich neasimilovaní potomkovia žijú dodnes vo francúzskom Bretansku, v anglickom

Walese, v Škótsku a v Írsku. Miestami si zachovali svoj jazyk dodnes. Vytvorili vyspelú laténsku kultúru na základe metalurgie železa (meče, dýky, sekery, kopie) a zlata i striebra (šperky, ihlice, ozdoby). Oni prví začali používať pluh s kovovou radlicou, rotačné mlynky na obilie, v hrnciarstve rýchly kruh. To je dedičstvo Keltov po celej Európe. Preslávili sa aj krvavými ľudskými obetami, najmä po skončení vojen, keď obetovali zajatcov. U nás na Slovensku je tento horizont nedostatočne preskúmaný.

Pretože Rimanom „liezli“ na nervy aj na našom území, tak ich od nás vojensky vytlačili na východ bojovní Dáci z terajšieho Rumun-ska, ktorí tam sídlili od Bronzovej doby. Roku 60 pred Kristom všetky ich kmene zjednotil kráľ Burebista. Ten prenikol až na západné - terajšie - Slovensko. Odtiaľ Dákov vytlačil v záujme Ríma kmeň Jazygov (Chorvátov) až za Tisu do Sedmohradov. Po čase aj Jazygovia nevyhovovali Rímu, a tak na ich podnet vojensky vytlačil nový zväz kmeňov spoza Sudet a Karpát - Suévi (Suébi). Jazygovia poznačili stredné Slovensko svojím južným nárečím. Časť Jazygov sa stiahla dolu do oblasti medzi Tisou a Dunajom a časť prešla do východných Čiech. Staršia česká história sa tomu venovala.

Suévi si rozdelili naše kraje podľa svojho záujmu. Severné Slovensko (Oravu, Liptov, Spiš) obsadili Suévi. Stred a juh Kvádi. Dnes vieme, že rozprávali slovanskými dialektami („Ydiomate slavonicali“ - Adam z Brém).

Jazygovia sa potom stali priateľmi Kvádov v bojoch proti rímskej provincii (Zadunajsko). Problém sporu s Rímom spočíval v tom, že rímske vojsko ešte pred Kristom (necelých 20 rokov) okupovalo Zadunajsko.

(Pokračovanie na 4. strane)

Dostojevskij nepochyboval, že ak niekto rozvráti jeho vlasť, budú to liberáli. Vedel, o čom hovorí. Málokto spísavateľ tak dôverne poznal ľudskú dušu a čo sa v nej odohráva, i že ak v nej nevíťazi dobro, lebo je pasívne alebo spokojné samo so sebou, dochádza k víťazstvu zlého.

V každom človeku prebieha táto nezastupiteľná dráma. V silách človeka z nej nie je nikoho vyňať, ani za iného prejsť aspoň určitý úsek. Každý po tejto ľudskými nohami nespočetnekrát prejdenej, a predsa nevyšliapanej, ceste musí ísť sám. Počas nej niekto už na začiatku, iný v jej priebehu, niekto azda až na konci, pozná, že v ňom túto púť absolvuje prvotný človek Adam. Akoby dostal šancu na opravu toho, čo sa v ňom pokazilo, i že jediným, komu sa to kedy podarilo, bol Boží Syn. Musel sa narodiť v ľudstve, aby mu ukázal, že sa to dá, a optimizmus tohto neľahkého, no re-

Adventne

TEODOR KRIŽKA

alizovateľného úsilia potvrdil cenou vlastnej krvi. Vykúpil ňou tých, ktorí nerezignovali, nezakopali poklady zverené do správy, ale rozmnožili ich, každý svojou mierou. Je taký veľkorysý, že neskúma násobok zveľadenia darovaného pokladu - života, no prijíma ako vstupenku do večnosti už minimálne zhodnotenie daru. Naostatok, ako inak sa dá zaslúžiť Kristovo utrpenie, ak nie úsilím pripodobniť sa mu, vpustiť ho do svojho vnútra, premeniť vlastnú dušu podľa tvaru jeho lásky.

Isteže, výsledok nášho snaženia bude možno len ako kresba dieťaťa či insitného maliara. Ale ak nás dojíma srdce namaľované dieťaťom z lásky či obraz, ktorý sme podedili po predkoch skúšajúcich svoje výtvarné schopnosti, tobôž tak naše nedokonalé úsilie Boha. Nakoniec, aj dielo Michelangela alebo Dostojevského je pred nádhrou Božieho stvorenia iba detská čarbanina alebo insita.

Mali by sme však načúvať hlasom veľkých géniov, ktorí nevímali umenie ako príležitosť na sebalásku. Mali by sme priložiť pomyselné pravítko od ich prorockých videní k našej súčasnosti, aby sme zistili, akú veľkú pravdu rozpoznali ešte skôr, ako mohla uskutočniť svoje deštruktívne zámery v integrite človeka.

Nedávno mi známi rozprávali, ako jedno ráno cestujúci v bratislavskej električke číslo 9 našli po celom vozni rozvešané cukriky a nápis: „Dnes mám narodeniny, vezmite si, sú pre vás.“ Takto veľkolepo a po ľudsky svoj sviatok oslávil vodič, ktorý možno ani netušil, čo všetko jeho gesto môže znamenať v čase pokazenej úcty človeka voči človeku.

Onedlho budú Vianoce. Stvoriteľ obetoval pre nás svojho jediného Syna v električke života. Obdaroval nás tým, že sa mu dal narodiť Panne Márii v Betleheme - Dome Chleba. Putujme k nemu ak už nie ako Mudrci od východu so vzácnyimi darmi, tak aspoň ako miestni pastieri, ktorí sa mu tiež prišli pokloniť. Nedávajme na Vianoce dary sebe, ale tomu, kto sa má narodiť v maštalke nášho srdca. Obdarujme teda jeho v sebe a v sebe navzájom a pamätajme, že skutočná sloboda je sloboda milovať, a nie oslobodiť sa od lásky.

Prvému učí Cirkev, druhému...
No veď vieme, kto.

www.kultura-fb.sk

"Duchovný, a teda i kresťanský pokrok je omnoho nevyspytateľnejší než pokrok technický. V technike syn nadväzuje na to, čo vykonal otec, generácia nadväzuje na generáciu. Ak sa raz objavila nejaká zákonitosť vo fyzike, je to trvalý objav, ktorý ďalšia generácia rozvíja. V mravnom svete a v kresťanskom živote nejaký otec mohol dosiahnuť svätosť, no syn môže byť ničomník. Jedna generácia môže byť duchovne hlboká, nasledujúca generácia môže upadnúť do trestuhodnej povrchnosti. Pritom evanjelium je to isté, náuka je tá istá. Cirkev a sviatosti sú tie isté. Aj v Cirkvi sa všetko zvrtné na ľudskej osobe, tak ako sa kedysi zvrtili veci v spoločenstve apoštolov u Judáša.

kardinál JÁN CHRYSOSTOM KOREC

...ak chceme konsolidovať verejné financie

Vo vývoji spoločnosti je to vážne, ak sa užitočné požiadavky navzájom vylučujú. V súčasnosti sa dostáva do napätia s inou oprávnenou požiadavkou (konsolidovať verejné financie) požiadavka takých stavov ako učiteľský, lekársky, ale aj iných nedocenených stavov, zlepšiť finančné ohodnotenie ich práce. Vláda očakáva solidaritu, ale sama nevyzýva k solidarite, ktorá by sa dotýkala všetkých. Najmä tých, ktorí sú platovo zabezpečení dobre. Myslím na politikov, sudcovský stav, ale aj početný stav tých, ktorí pestujú virtuálnu ekonomiku. Ktorí bohatnú na špekuláciách, a nie na podnikaní. Výnechal by som z toho ozbrojenú zložku a iné zložky, kde súčasťou výkonu povolania je poslušnosť a treba povedať - poslušnosť až na smrť. Ako je to napríklad vo vojenskom povolani.

Bez tejto výzvy k celospoločenskej solidarite zmena postoja nenaštane. Ba vyzerá to tak, že tí zabezpečenější obetujú tých ostatných a vyžadujú, aby tú obeť prijali. Prečo tá nerovnováha? Myslím si, že za veľa môže konfrontačný spôsob transformácie spoločnosti, ktorý aktivoval v

ľuďoch pud sebazáchovy. Nie tvorivosť, nie odborná analýza, nie prepracovanie kritérií vývoja spoločnosti, mravnosť a zodpovednosť, ale pud sebazáchovy. Nie motiváciu z vnútra, ale motiváciu iba cez vonkajšie stimuly. Stimuly - peňažné.

Začalo sa to vtedy, keď z tlampáča médií zaznel povel: každý sa o seba musí postarať sám. Transformovali sa iba vlastnícke vzťahy, a nie najsamprv právny systém. Správne malo zanieť: každý zodpovedá za seba a spoločnosť garantuje právo a príčinnosť ľudí.

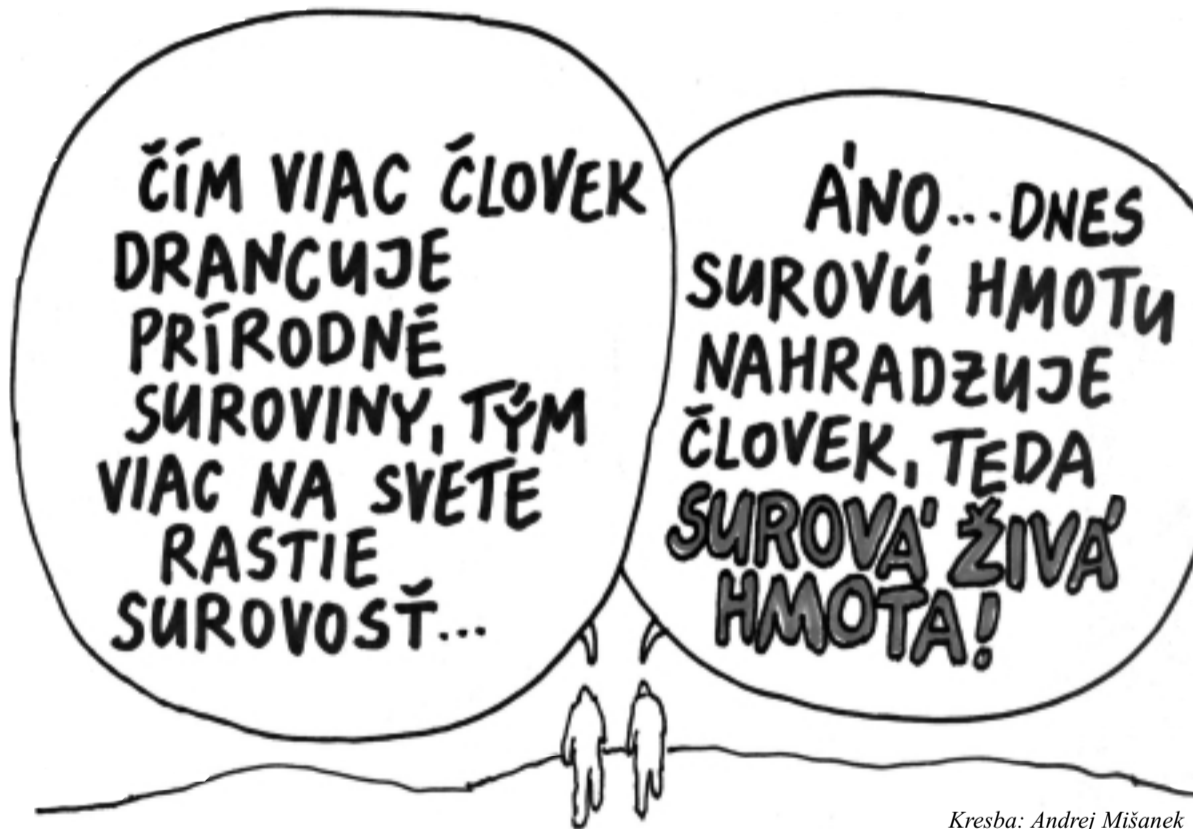
Ľudia sú schopní obety, ale iba ak má zmysel. Ak verejné financie nebudú konsolidované, pravdepodobne prídu o svoje istoty aj tí doteraz vyvolení. Aj keď zistenia, zoznamy v Grécku naznačujú, že môžu mať záchranný člň na palube potápajúcej sa lode.

Ako kvapka po kvapke dopadajú na ľudí dôkazy, že výzva na solidaritu sa netýka všetkých. Mnohí sú akoby opakovane pardonovaní. Čo si má myslieť lesný robotník, drevorubač, ktorý si musí kúpiť motorovú pílu, benzín do píly, dopraviť sa na miesto

výrubu a pracovať za minimálnu mzdu. Prípadne kúpiť si na lízing traktor, keď sa dopočuje, že poslancom sa musí ešte skladať na notebook. Občan musí trpieť neistotou, že svoje právo si nebude môcť účinne vymáhať a vymôcť.

Niekde hovoria sudcom ctihodnosť. Myslím si, že tento zvyk má svoj pôvod v úspešnom zladení pozitívneho práva, zákona v konkrétnych formuláciách s mravným zákonom a prirodzeným zákonom, ktorý je uložený v každom človeku. Na Slovensku je v tomto zmysle pojmu veľká rozbiehavosť. Ako vždy aj tu výnimka potvrdzuje pravidlo. Jedinci, rozptýlení po všetkých politických stranách, sa semtam už ozývajú. Ale ako osamelí bežci. A občan ostáva stále ako sám vojak v poli. Vyžaduje sa od neho poslušnosť až po najkrajnejšiu chudobu. Sebapretie, len aby systém zostal bez zmeny. Ale prax z minulého režimu potvrdzuje, že všetko, čo život nepotvrdí, musí sa zmeniť. A na tieto zmeny sa čaká. Môžeme si iba želať, aby to bolo s čo najmenšími škodami.

STANISLAV HVOZDIK

Kresba: Andrej Mišanek

Otvorený list predsedovi SAV

Pán Jaromír Pastorek, predseda SAV!

V časopise KULTÚRA, č. 19 zo 14. novembra 2012 na strane 2 čítam Vašu odpoveď na Otvorený list predsedovi SAV a po ňom Odpoveď predsedu SAV s Vaším podpisom. Nechcel som veriť vlastným očiam, keď som vo vašej odpovedi čítal:

„Námietky pracovníkov Historického ústavu SAV v súvislosti s chronologickou príručkou M. S. Ďuricu sa týkajú odborných nepresností a nekorektnosti v tejto publikácii a boli riadne podložené vedeckými argumentmi.“

Týmto dokazujete, že vôbec nepoznáte text tých výčítok z elaborátu, ktorý podpísali a zverejnili ako „Stanovisko ku knihe M. S. Ďuricu: Dejiny Slovenska a Slovákov“ riaditeľ Historického ústavu SAV PhDr. Dušan Kováč, DrSc, a predseda Vedeckej rady Historického ústavu SAV PhDr. Ľubomír Lipták, DrSc. Na všetky ich kritické pripomienky som hneď roku 1997 odpovedal 210 stranovou knihou, v ktorej som dokázal, že s výnimkou jednej správnej, čisto gramatickej pripomienky,

ostatné nie sú podložené ani jedným vedeckým argumentom. Oproti tomu moja odpoveď bola a je „riadne podložená vedeckými argumentmi“.

O túto moju odpoveď verejnou prejavila taký záujem, že roku 2002 vyšlo druhé a roku 2007 jej tretie vydanie. Z tohto vydania bol jeden exemplár odoslaný aj na adresu Predsedu SAV. Dopyt verejnosti bol taký, že práve dnes mi z vydavateľstva doniesli prvé exempláre štvrtého vydania. Odporúčam Vám obstarat' si ho. Lebo to všetko je známe tisícom a tisícom záujemcov nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí.

Vždy som bol presvedčený, že nielen vo vedeckej diskusii, ale aj v každej spornej otázke zodpovedný činiteľ má povinnosť vysloviť svoj posudok až po zohľadnení prastarej právnej i mravnej zásady Audiatur et altera pars.

Zdá sa, že táto zásada v SAV nie je známa, alebo sa vedome ignoruje.

S pozdravom

MILAN STANISLAV ĎURICA

PAVOL ONDRÍK

SVÄTÝ A JEHO KRÍŽ

A história sa opakuje...
Nezáleží na dejateľoch, na ich postavení...
Len ON stojí pevne ...

Kluknava 22. 11. 2012

Dali bláznom
blázni odsúhlasit'
že kríže nie
že Boha niet
že pravdy niet
že niet ani lásky

Je len svet bláznov
v ktorom každý je kráľ
a každý má v ňom
vždy nové šaty...

+ + +

Chcel Boha človek zakázať
pre rozmar blázna...
Súd - vraj spravodlivý
v paragrafy pokrútenú pravdu vynáša
a v nej ortieľ hlúpy znie:
Kríže nie!!!

Bláznom nech sa neujme
právo bláznom byť...
Pre nich - páru ich -
celý sa svet pomiatol.
I pravda už nie celá
stačí štvrt', možno pol...
A pravda
a rozum
a človek...
človek zdravý,
ktorý v pravde zdravo chcel by žiť...
Má sa bláznom podriaďiť...?

Bol tu Ten, čo Pravdou,
Cestou i Životom sa zve
a ním i je
i za cenu obete...

Len sa s hlúpym nezmier!
Cestou Pravdy len
sa k Životu ide...
O pravdivosti
o láske pravej svedčia nám i kríže...

Oni radšej
ako svet bláznivý...!

Kultúra č. 1/2013

vyjde s dátumom
9. január 2013

„Dochádzalo k narušovaniu legality výkonu štátnej moci a legitimacy rozhodovania štátnych orgánov. Takéto prípady prispievali k podryvaniu dôvery občanov vo verejné inštitúcie, čo v konečnom dôsledku ohrozuje samotné demokratické základy právneho štátu.“

„Za týmito aktivitami stojí predovšetkým neformálne neinštitucionalizované štruktúry, ktoré nadobúdali podobu vplyvových a klientelistických sietí. V niektorých prípadoch tieto siete vytvárali paralelné mocenské štruktúry, ktoré ohrozovali či priamo podryvali činnosť orgánov štátnej správy a samosprávy.“

Nie je to z formálneho hľadiska priamy popis situácie na Slovensku, lebo je to citácia z Výročnej správy Bezpečnostnej informačnej služby 2011 zo susednej Českej republiky. Niektorí by mohli dodať, že to je v štátoch strednej Európy (a nielen tam), teda i na Slovensku ako cez kopírak. Zdá sa, že centrum faktickej moci sa nezadržateľne presúva (a možno sa už presunulo) z parlamentných siení, vládnych budov a centrál politických strán do rúk „neformálnych štruktúr“ a záujmových skupín. Máme rezignovať, zmieriť sa s tým, alebo máme konať v záujme zachovania existencie právneho štátu, skutočnej slobody občana a demokracie. A ak konať, aké prostriedky má občan k dispozícii.

Aj podľa Správy o činnosti SIS v roku 2011: „SIS monitorovala činnosť niektorých silných finančných investičných skupín, ktoré zohrávajú významnú úlohu v hospodárstve SR, so zameraním na netransparentné aktivity poškodzujúce hospodárske záujmy SR.“

Aj podľa Správy o činnosti SIS v roku 2011: „SIS monitorovala činnosť niektorých silných finančných investičných skupín, ktoré zohrávajú významnú úlohu v hospodárstve SR, so zameraním na netransparentné aktivity poškodzujúce hospodárske záujmy SR.“

„SIS získala poznatky o netransparentnom prideľovaní finančných prostriedkov z fondov EÚ a štátneho rozpočtu...“someraním na netransparentné aktivity poškodzujúce hospodárske záujmy SR. TSIS monitorovala činnosť niektorých silných finančných investičných skupín významnú úlohu v hospodárstve SR, so zameraním na netransparentné aktivity poškodzujúce hospodárske záujmy SR.

Mocní celoštátni, regionálni a komunálni bossovia, či - novodobí oligarchovia si pretvorili štát(y) a väčšinu jeho zložiek na „ich štát“, a nie na „náš štát“, teda štát všetkých občanov, s ich kontrolou a využívaním zdrojov bohatstva štátu a jeho občanov. Navyše cez svoje peniaze, médiá, vplyv a moc fakticky rozhodujú o zložení parlamentov, vlád a o dôležitých rozhodnutiach výkonnej moci. Len zdálo by sa, že táto vláda partokracie, ide skôr o moc vybranej bizniskracie či úzkej privilegovanej vrstvy. Inak partokracia sa vyznačuje alibizmom moci a anonymitou zodpovednosti. Volič dáva pri pomernom volebnom systéme spravídla hlas menšiemu zlu, a nie všeobecnému dobru aj pod vplyvom záujmových médií, ktoré účelovo (a za peniaze) vedia „zničiť“, alebo „vytvoriť“ strany a politikov, prípadne vedome prehliadajú ich prešľapy a doslova tvoria politické celebrity.

Po voľbách sme boli svedkami vzniku málo prehľadných koalícií („proti“, a nie „za niečo“) s nevoleným a neústavným mocenským orgánom - koalíčnou radou. Takto chýbala presná adresnosť a náležité vyvodenie zodpovednosti, navyše pri málo prehľadnej kumulácii inštitucionálnych a neformálnych štruktúr moci.

Voľby sú čoraz viac otázkou finančne náročných, mediálne dôkladne pripravených a načasovaných kampaní s

vpred nesplnenými sľubmi. Dôveryhodnosť, transparentnosť a budúca legitimitosť politických strán a parlamentného systému však stále viac závisí od ich jednoznačného dištancovania sa od neformálnych štruktúr moci a od korupcie. Publikovaný odhad korupcie na Slovensku predstavuje za rok okolo štyroch miliárd eur. Na Slovensku za vyše dvadsať rokov „reformy“ sa postupne reformujú už reformované veci doslova v kruhovom cykle, avšak bez zjavného dopadu na kvalitu života občanov, ich životnú úroveň a bez nádeje na lepší život. Fakticky má Slovensko dlhodobo väčší odliv ako príliv kapitálu (a peňazí). Ekonomicko-politická kríza je však spojená s dlhodobou morálno- hodnotovou

BRUNO ČANÁDY

Reštart alebo postupný zánik

krízou spoločnosti. Dnešná dlhodobá vysoká nezamestnanosť na Slovensku bude ešte vyššia. Minulá finančná kríza sa cez dlhových krízu prelieva do nastupujúcej krízy spotreby s rastúcou infláciou. Stredná vrstva a stredný stav ako chrbtica každej spoločnosti je politickými subjektami (napriek ich proklamáciám), legislatívou, reálne dlhodobo obmedzovaná a významovo zatlačovaná v prospech úzkej a privilegovanej hospodársko-politickej vrstvy.

Takýto spoločenský a ekonomický stav je vstupenkou nanajvýš na úroveň „montážneho Slovenska“, ale nie do budúceho prosperujúceho, kultúrneho, vzdelaného a vysoko technologického Slovenska. A to montážne Slovensko je len čiastočnou náhražkou za nedávno minulé, rozsiahlu dezindustrializáciu Slovenska (v poradí druhú v 20. storočí), zároveň postupne zbavovaného vlastnej výroby potravín, pôdy, vody a národného bohatstva. Zo západu na východ Slovenska sa stále nedostaneme autostrádou, čo je podmienka príchodu významných investorov, vďaka tiež vzájomnej a dlhodobej hašterivosti a neschopnosti doterajších politických elit. Nikto nevie reálne povedať, kedy to skutočne bude, dlh štátu a obcí neúprosne narastá a na rozvoj nutnej infraštruktúry nie sú a, zdá sa, ani nebude dosť peňazí. Sme svedkami nielen ekonomicky „blbej nálady“, rastúceho spoločenského pesimizmu, depresie z politiky a z narastajúceho poznania o nutnosti zásadných a urýchlených spoločenských zmien. Veď česťnosť, kultúrnosť, verejný záujem, úcta k hodnotám, lojalita k svojej vlasti, štátu ako podmienky našej dnešnej a budúcej úspešnosti sa stáva na Slovensku dlhodobou „nedostatkovým tovarom“. Mediálne masírovanej verejnosti sú predkladané cez tzv. celebrity ako vzory správania pre široké vrstvy spoločnosti. Málo pluralitné médiá na Slovensku, hlavne tie bulvárne, každodenne doslova mediálne pretvárajú javy „nenormálne“ (tiež nemorálne) na javy normálne a naopak. Konzumná verejnosť z nedostatku pozitívnych vzorov upadá spoločne s celkovým úpadkom kultúry, spoločnosti a štátu. Neúprosna vulgarizácia života doslova v priamom televíznom prenose sa prelína s ekonomickou a kultúrnou biedou, kde pozitívne hodnoty nemajú miesto. Akoby tu bol záujem urobiť zo slovenského človeka nejakého pasívneho, manipulovateľného a málo kultúrneho tvora. Taký sa ľahšie ovláda.

Každá cesta má však svoj reálny koniec, vrátane cesty ekonomicky a politicky „sprivatizovaného“ a „tunelovaného“ štátu do stavu, kedy občanom nebude štát prinášať reálne a trvalé hodnoty

a stane sa len „vysušenou šupkou“ bez hodnotných ideí a bez dôvery slušných ľudí. Bude potom otázkou, kto a kedy zhasne symbolické svetlo. Známe medializované prípady nezáujmu štátnych orgánov o ochranu slušných ľudí pred svojvoľou „nepripravených“ susedov, nespravodlivé rozhodnutia a protežovanie materiálneho bohatstva preferovaných „vyvolených“ pred každodennou „beznadejou“ slušného človeka len urýchľujú akýsi poľas rozpadu štátu. Žiaľ, toho štátu so zabudnutými ideálmi a reálne postaveného doterajším vývojom viac na nespravodlivosti a nevykonalosti práva, na štátnom alibizme a nechuti štátnych (verejných) orgánov konať vo verejnom záujme, na faktickej in-

štitucionálnej ochrane takpovediac „zlo-dejských praktík“ pri prerazovaní verejných prostriedkov. Ide o faktickú, neformálnu, ale reálnu moc „mocných“ bez demokratického mandátu (a bez následnej zodpovednosti), a to prostredníctvom spravídla niektorých vplyvových záujmových skupín vykonávajúcich takúto moc bez legality a legitimacy.

Na druhej strane formálna moc časti zložiek štátu a orgánov verejnej moci sa dostáva do stavu - bez skutočnej moci a bez elementárnej vôle samostatne rozhodovať v súlade s verejným záujmom. Ide o formálnu moc bez reálneho obsahu konať verejné dobro. Takto síce štátna (verejná) moc zostáva mocou legálnou, ale prestáva byť mocou legitímou. Takáto nelegitimosť štátnej (verejnej) moci a jej jednotlivých zložiek súvisí s vytváraním klientelistického štátu z hľadiska svojho vnútorného usporiadania a fungovania, kde klientelistický štát navyše navonok závisí od svojich mocných zahraničných ekonomických a politických protektorov. Je to štát bez reálnej suverenity, ktorý vlastne cez svojich nominálnych reprezentantov a dlhodobým mediálnym „vymývaním mozgov“ vlastne podviedol svojich občanov ako formálnych strojcov národnej suverenity (a výsostných nositeľov suverenity ľudu) a primárnych nositeľov ústavných a občianskych práv.

Niektorí už napísali, že Slovenská republika je v kóme, dodajme, že aj z kómy sa dá prebrať, i keď je to výnimočné, ale chorý musí dostať poslednú šancu na zdravý život, samozrejme spolu náležitou medicínou. Nemôžeme sa uspokojiť so zivorením štátu ako, obrazne povedané, pacienta na pomyselnom lôžku pripútaného symbolicky na „prístroje“ (v skutočnosti štruktúry reálnej moci), ktoré vlastne odsávajú posledné zvyšky „energie štátu“ (v skutočnosti suverenity, demokraciu, hodnoty, verejné prostriedky a i.) v neprospech občanov. Peniaze vytvorené slovenskou spoločnosťou sa nedostanú v plnej miere späť občanom, ale skončia v značnej miere v zahraničných offshore zónach, v predražených nákupoch zo zahraničia... s tým, že klesajúca a stabilne nízka kúpyschopnosť štandardných obyvateľov ani nevytvára podmienky pre rast bohatstva krajiny. Naopak sa rozmnožujú bohatstvá iných krajín. Mocenský systém vytvorený postupne po roku 1989 efektívne chráni a konzervuje novovytvorenú majetkovo-mocenskú štruktúru. Niektorí by povedali, že chráni „seba samého“. Pridajme otázku, kto chráni napríklad slovenskú strednú vrstvu?

Situácia sa vyvinula tak, že moc

nedostatočne chráni a nepodporuje radových občanov, ktorí sú nútení v živote len existenčne prežívať, ale priority bráni existujúci stav a torpéduje snahu o zmenu k lepšiemu. Takto existujúci mocenský systém sa dostáva do rozporu so všeobecným dobrom občanov a budúcnosťou štátu.

Je na posúdenie, či je tu na Slovensku ešte vnútorná sila, náležitá vôľa a dostatok historického času na pozitívny reštart súčasnej Slovenskej republiky alebo na prípravu budovania novej - tretej Slovenskej republiky. Nebolo by to nič tragické, ak si uvedomíme, napríklad, aké má poradie dnešná Francúzska republika (piata republika - od roku 1958), pokiaľ má

takto prísť vyššia inštitucionálna kvalita, výrazne a dôveryhodné osobnosti (možno raz so „slovenským de Gaullom“) a nová nádej pre dnes deprimovaných slovenských občanov. Hlavne v podobe jasnej a adresnej zodpovednosti moci. Kríza dôvery verejnosti k väčšine politikov a k väčšine politických strán môže časom priniesť krízu dôveryhodnosti fungovania celého parlamentného - demokratického systému.

V prípade, že sa reštart štátu nepodarí, resp. dnešné politické elity to odignorujú, tak v budúcnosti hrozí (možno v európskom kontexte) akási podoba nového „novembra“ s dnes neutešenými závermi. História učí, že vznik a dôsledky revolúcií sú spravídla nepredvídateľné, ale s revolučnými (nie vždy pozitívnymi) dopadmi na moc štátu, na nahradenie elit a na nové prerozdelenie bohatstva a majetku spoločnosti.

Samozrejme, je tu ešte reálna možnosť, že marazmus vo vývoji a fungovaní štátu bude využitý na tretiu (možno dnes najpravdepodobnejšiu) cestu, že súčasná Slovenská republika sa stane prívěskom širších územných, štátno-politicko-ekonomických štruktúr a jej štátnosť (a pozostatky suverenity) sa tam po čase definitívne rozplynú. Začiatok tejto cesty už je badaateľný, i keď ešte nie je nezvratný. Jej úspech alebo neúspech nezávisí len od samotného Slovenska a Slovákov, ale od celkového geopolitického a ekonomicko-menového, predovšetkým vnútroeurópskeho vývoja s množstvom súčasných a protichodných otázok.

Je jasné, že finančná kríza spochybnila zmysel a legitimosť globalizácie, ktorá je síce takto oslabená, ale pokračuje. Narastajúcu krízu eurozóny, ktorej enormne rastú dlhy a je bez hospodárskeho rastu, plánujú nemecké elity začať reálne riešiť najskôr až po nemeckých parlamentných voľbách roku 2013, kedy problémy ešte dramaticky porastú.

Doterajšie cesty ekonomickej politiky v rámci štátov Európskej únie sú niekedy pokladané až za sebazničujúce. Napríklad masívny nákup španielskych dlhopisov zo strany ECB vôbec nerieši španielsku konkurenčnú schopnosť, ale naopak, zakladá ešte väčší jej budúci prepád, ťahajúci dole celú Eurozónu. Je otázka, či bude táto kríza vôbec riešiteľná a kedy dôjde k rozdeleniu eurozóny s dopadom na Európsku úniu a Slovensko. Prípadne budúce rozdelenie Eurozóny (a účasť Slovenska v nemeckej skupine) a strategické preferovanie pacifického regiónu pred Európou zo strany USA (a

ich súčasný ústup z Európy) posilní doterajšiu nemecko-ruskú spoluprácu s možnou slovenskou účasťou. Našťastie, prednosťou Slovenska a jeho obyvateľov, oproti niektorým susedom, je, že nemá protiruské fobie, ale naopak, záujem o prehĺbenie spolupráce. Uvedme, že na Slovensku je dôležitý tranzitný plynovod, ktorého budúci strategický, európsky význam bude závisieť od rozvoja a budúceho stavu ukrajinsko-ruských vzťahov, veď 21. storočie je storočím všestranného využitia plynu a hlavne ovládania plynovodných trás. Oslabovanie budúceho významu prepravy ruského plynu cez Ukrajinu zároveň oslabuje strategický význam a príjmy Slovenska. Paradoxne, k tomu prispela minulé slovenská podpora ukrajinskej oranžovej revolúcie a vtedajších ukrajinských predstaviteľov. „Oranžoví“ ukrajinskí politici vyvolali potrebu Ruska strategicky do budúcnosti odkloniť značnú časť toku plynu mimo teritóriu Ukrajiny a Slovenska. Teda pod „cudzou zástavou“ v minulosti bojovalo Slovensko na Ukrajine proti svojim vlastným strategickým záujmom. Navyše pri minulom dočasnom uzavretí plynovodných kohútikov odmietla „oranžová“ Tymošenkova poskytnúť Slovensku plyn z ukrajinských zásobníkov a slovenské podniky zostali stáť. Ako sa ukázalo, nebola veľmi Slovensku vďačná... Tak sa aspoň z toho poučme a dôsledne obhajujeme slovenské záujmy!

Z hľadiska vlastného Slovenska tu bude štátny a ekonomický vývoj neoddeliteľný od svetového ekonomického vývoja a riešenia súčasných a budúcich hospodárskych kríz. Dokonca sa v USA v súčasnosti objavujú myšlienky návratu k štátnemu kapitalizmu (tzv. Chicagský plán) cestou oddelenia menovej a úverovej funkcie bankového systému so štátnym monopolom na tvorbu peňažných prostriedkov a s posilnením postavenia štátu a oslabenia ekonomického postavenia súkromných bank. Z uvedených myšlienok vyplýva, že by došlo k akejsi reinkarnácii ekonomických úloh štátu a tým posilnenia idey silného štátu s rozsiahlymi menovými a ekonomickými právomocami moderného národného štátu.

Ako vidieť, bola by to nová „živá voda“ aj pre stredoeurópske štáty a ich vitálne funkcie. Uvidíme.

Ďalšou otázkou z hľadiska budúceho európskeho vývoja je sám nejasný inštitucionálny vývoj v rámci Európskej únie, eurozóny, alebo dynamika cesty Ruska v rozširovaní jeho euroázijskej colnej únie. Stále dôležité tu bude medzinárodné postavenie a vplyv USA, Číny, Ruska, ktoré majú záujem na riešení krízy eurozóny pri preferovaní skôr národných štátov pred európsky „konkurenčným“ superštátom. Majú spoločný záujem na ekonomickej stabilnej, ale mocensky slabej Európe. Preto ciele „eurooptimistov“, bruselských eurobyrokratov a európskych federalistov nebude jednoduché dosiahnuť v dnešnom a budúcom, pravdepodobne krízovom, období, kde slabne podpora takýchto postojov vo verejnosti, vrátane francúzskej a nemeckej verejnosti a nemecký občan stále nostalgicky spomína na svoje „markové obdobie“. EÚ je v súčasnosti najmenej trojvrchlostná s blížiacou sa ďalšou diferenciáciou. Blíži sa čas európskych sociálnych otrasov z dôvodu budúcich kolapsov sociálnych systémov. Nezamestnaná a frustrovaná nielen európska mládež asi nebude mať dost' trpezlivosti dlhodobu sa zmieriť s týmto stavom. Preto budúci európsky vývoj môže byť z dnešného pohľadu dost' prekvapivý a dni národných štátov, vrátane Slovenska, vôbec nie sú ešte zrátané.

(Pokračovanie na 11. strane)

(Pokračovanie z 1. strany)

Slovanskí vladykovia s družinami museli ustúpiť na východ za Dunaj. Chýr o tom sa preniesol ku všetkým slovanským kmeňom za Sudety a Karpaty. Tieto kmene dávno pred Kristom emigrovali za ustupujúcim kontinentálnym ľadovcom na sever. Správa, že ich prapôvodnú vlasť násilne okupovali Rimania, ich rozhnevala a premnožené kmene sa začali sťahovať k hraničným podunajským horám. Najbojovnejším zo všetkých kmeňov bol zväz Vandalov zo severného Švédska. Ten sa horskou hranicou rozdelil: časť vošla do údolia hornej Moravy a druhá časť na východné Slovensko. Boli to premyslené strategické vojenské kliešte - obchvat zo severu a z juhu spolu s Jazygmi. Svedčia o tom následné boje v 4. storočí. Meno Vandali dostali podľa veľkej severnej švédskej rieky Vandal. V strede krajiny boli Góti a na juhu zas slovanské kmene. Misijná mapa brémskeho kanonika Adama nám zachovala na juhu jazero, z ktorého vyteká rieka Nitra-Netra (Šimon Ondruš) a nad jazerom trocha východne je mesto Colmar a vedľa neho mesto Moravia.

I. STOROČIE

Malo svoju predhistóriu. V roku 19.-9. pred Kristom Augustov nevlastný syn Tibérius obsadil dnešné Rakúsko a terajšie Zadunajsko. Zriadil tam provinciu Panóniu. Touto expanziou sa dostali Rimania do nášho susedstva: od ústia Moravy do Dunaja, až po ústie Ipľa. Tento dotyk sa prejavil v živote našich prapredkov politicky, hospodársky a kultúrne. Preto toto obdobie v našich dejinách nazývame rímskym obdobím. Toto spoluzitie zanechalo stopy v rímskej literatúre. Iste aj v Nitre všetky zaujímavé udalosti zapisovali. Záznamy sa však pravdepodobne vo vojnách zničili. Tu sa začínajú naše dejiny: otrokárske Rím a naše barbarikum. Slovo barbar označovalo ľudí inej reči a kultúry, nemalo hanlivý prízvuk a význam. Boli to na strednom Podunajsku pohraničné oblasti: na juhu (od Vojvodiny na sever) a v strede medzi Tisou a Dunajom boli predkovia dnešných Chorvátov (Jazyges) a Srbov (Sarmatae).

Rímskych historikov zaujímalo len impérium, činy cisárov a vynikajúcich mužov. Barbari sú len pasívnym nástrojom rímskej politiky. Našich predkov považujú a hodnotia ako primitívnych, ale vnútorne zdravých oproti Rímu, ktorý (jeho nositelia) je na pokraji rozkladu a úpadku.

Rímsky vojvodca Drúzus odmenil Kvádov tým, že im roku 21 menoval spomedzi nich kráľa Vannia, ktorý panoval až do roku 50. Vtedy sa proti jeho panovačnosti postavili synovia jeho sestry Sida a Vangio. Nakoniec Rimania Vannia vyslobodili z nejakého hradu pri Morave a na vlastných lodiach previezli jeho bojovú družinu do Panónie. Tam im prideliť pôdu na západ od Neziderského jazera. Rimania sa držali starého osvedčeného hesla - *divide et impera* (rozdeľ a panuj). Obsadené Slovensko od Kvádov rozdelili potom na dve: Moravské kráľovstvo a Nitrianske kráľovstvo. Za kráľa menovali Sida a Italika. Vládli od roku 50 do roku 69. Obidvaja sa zúčastnili v samotnej Itálii pri Cremone tvrdých bojov o cisársky trón na strane Vespaziana. Meno nasledujúceho kráľa nepoznáme podľa mena (70-97).

Dunajskú vodnú hranicu si Rím od prameňov Dunaja až po ústie do Čierneho mora neprestaje upevňoval stavbami a hlineným valom s palisádou. Pre slovanských Kvádov boli zaujímavé tri panónske centrá: Carnuntum proti ústiu Moravy, druhé v Brigécii proti ústiu Váhu (Komárno) a tretie pri

ústí Ipľa (Iža - Leányvár).

Otázka znie: Prečo v Brigécii a v Iži? Odpoveď je jednoduchá. Na Morave neboli zlaté, strieborné a medené bane, len prastará jantárová cesta a vyberanie mýta. V Nitre bolo centrum slovanského baníctva a obrovské bohatstvo aj na kráľovskom dvore. Navyše už k roku 70 siaha staré Slovensko až po riekku Tisu („Regnum Quadorum - ab Maro usque ad Patissum“). Kráľovstvo v Nitre malo dostatok pracovnej sily aj vojakov - ako pešiakov, tak aj jazdu.

U nás bol relatívny pokoj. Len ci-

diele Germánia (42). Cisár pre každý prípad poslal Panóniu novými légiami: XIV. zdvojenou, Prvou a Druhou Pomocnou.

Dnes vieme, že sme mali v I. storočí na Slovensku päť kráľov: Vannia, Sida, Italica a dvoch bez uvedenia mena.

KREŠŤANSTVO V I. STOROČÍ

Na Slovensku sa uchytilo v centre, v Nitre. Misionári, ktorí dostali povolenie pastoračne pracovať, spravidla dostali od panovníka staré pohanské

bratskú lásku. Navyše aj nábožnosť, dôstojnosť a česť - chlapecké slovo.

Tak si kresťanstvo v našej starej domovine zobralo za povinnosť nie svietiť do očí nekresťanov, ale svietiť im na cestu života. Naším predkom pomáhala viera prebúdzat' rozum, ktorý spí, ak ho nenabádame k činnosti.

Aj naša najstaršia cirkevná terminológia je severoitalická, akvilejská: oltár, omša, krúž (kríž), Ježúš (Ježiš). Nás Slovákov viac poznačilo kresťanstvo ako naše prekrásne rozprávky. Koncom I. storočia tu bol isto už prvý misijný biskup. Vychá-

Nitrianske slovenské kráľovstvo

sár Domicián začal vojnu proti Dákovi pri Dolnom Dunaji. Požiadal Kvádov a Jazygov, aby mu od chrbita pomohli napadnúť Dákov za Tisou. Oni to odmietli, preto vo vojne nebol úspešný. Vrátil sa do Panónie, prichystal vojsko a zásoby. Naši sa pokúsili predísť vojne. Poslali k nemu posolstvo s požiadavkou o mier. Neprijal ich. Vrátili sa „naprázdno“. Zostavili nové posolstvo a priložili pre cisára prevetké dary. Ten posolstvo prijal, ale potom jeho nositeľov dal zabiť. Bolo to na tie časy neslýchaná udalosť, lebo posolstvo od pravku požívali posvätnosť. Nielen Kvádi a Jazygovia, ale celý slovanský svet sa „naštval“ a poslal posily. Cisár sa pritom dopustil netaktosti, keď podplatil v južnom Sliezske kmeň Lugiov proti Kvádovi. Správa zasiahla celé Povolanie a Polabie. Samotná vojna sa začala roku 92. Tak to opisuje Tacitus vo svojom diele *Historia* (II.,5). Taktika zo strany nepriateľa Ríma bola perfektné premyslená. Od juhu prenikli do Panónie Jazygovia a v strašných a krvavých bojoch zničili slávnu légii Rapax (Dravá) aj s veliteľom (legátom). Panóniu odrezali od rímskeho juhu.

Aj ďalší autor Dio Cassius o tom informuje. Boje sa skončili až roku 97 za nového cisára Nervu. Ten upokojil všetky kmene diplomaticky, hospodársky a aj veľkými sumami peňazi. A Kvádovi menoval nového kráľa, lebo predchádzajúci padol v bojoch. Tacitus nám toho kráľa neuvádza podľa mena, čo je pre nás škoda. Podrobne opisuje celú vojnovú kauzu vo svojom

božištie. Tak to bolo po celej Európe, aj v Anglicku. V Nitre to bolo božište pre celé okolie za mestom na Zobore. Prof. Štefan Šmálik nám našiel aj mená prvých dvoch misionárov, ktorých k nám poslal rímsky biskup Peter pred rokom 50. Mali mená Syrus a Juventius. Nečudo, že o 800 rokov neskoršie sa Moravia dožadovali prepustenia arcibiskupa Metoda od Nemcov argumentom: „...veď naši (pra)otcovia prijali vieru od svätého Petra.“ Vtedy aj pápež Ján VIII. v liste Svätoplukovi 14. júla 879 píše: „...veď naši predchodci - svätí predstavení Apoštolskej stolice - učili od počiatku vašich predkov.“

A toto našim historikom doteraz nestálo za pozornosť!!!

A že prví vierozvestovia - Syrus a Juventius - tu pracovali, dokladá Prof. Štefan Šmálik aj citátom z pôvodiny: „...predicasse Evangelium sub rege Vannio.“ („...kázavali Evanjelium za kráľa Vannia.“) Navyše do nášho kráľovstva utekali pred prenasledovaním kresťania zo strednej a severnej Itálie. Okrem toho tu bolo aj dosť vojnových zajatcov. Prinášali aj technické zručnosti a románske vedomosti.

Veľkým slovanským sviatkom misionári ponechávali starý názov, len im dali kresťanský obsah. Preto sa nám neporušené zachovali dodnes: Kračún - Vianoce, Narodenie Krista Pána, Rusadlá (Turíce) - Zoslanie Svätého Duha, Hromnice - sviatok Očistenia Panny Márie. Šírili a zdôrazňovali manželskú nerozlučnosť a vzájomnú lásku, úctu k chudobným, synovskú a

dzame z Tertulianovho tvrdenia z polovice II. storočia.

Smelo treba povedať, že musíme svoje dejiny prepísať podľa prameňov a nedržať sa nemeckej, pražskej, budapeštianskej a moskovskej marxistickej školy. Musíme vypovedať ľuďom neúprosný historický boj a odhaľovanie lží. Sme dedičmi slávnej epochy prvých štyroch storočí v našej domovine. Keď Tacitus a po ňom Ptolemaios napísali dielo *Germánia* a *Veľká Germánia*, nepísali o Teutónii a Nemcoch, ale o slovanských kmeňoch. Našich predkov prestali označovať za barbarov - ľudí inej reči a mravov, ale v 2. storočí ich začali vzhľadom na spoluprácu s Rímom a ich romanizáciu menovať Germánmi. Aj cisárske vojnové tituly - Germanicus mali spojenie s podunajskými Slovanmi - u nich Germánmi. Novoveké pojmy nemožno prenášať v histórii do staroveku.

II. STOROČIE

Začalo sa bez vojen. Bola to zlatá doba rímska - rozvoj obchodu, kultúry a civilizácie. Naši predkovia začali používať módné latinské mesiace namiesto praslovanských. V Panónii vojaci budovali ďalšie pohraničné pevnosti. Cisár Traján zlikvidoval zamýšľanú taktickú kliešte proti Panónii tým, že obsadil dnešné Rumunsko. Pri dunajských Železných vrátoch dal do kamenného bresu vysekať vojenskú cestu a v údolí na zelenej lúke postavil kamenný dvojprúdový most a následne do vykopaného kanála odrazil dunajskú vodu. Cesta v úbočí mala

bránu so železnými vrátami. Kvôli obchodu na hornej Tise v oblasti chotára dnešných Trakán dal postaviť kvôli obchodu prievoz. Ten sa uchoval celé stáročia ako chotárný názov - Estrág (od slova extrahere - preťahovať cez vodu). Aj dedina si zachovala praveký názov - Trakany. To sa nedá vyvrátiť. Je to nepretrhnutá tradícia.

Pokoj trval vyše 20 rokov. Narušili ho na juhu Jazygovia a Roxoláni, keď začali v panónskom pohraničí lupiť a odvádzat' k sebe zajatcov a dobytok. Nový cisár Hadrián ich odrazil a zahnal za Dunaj. Pri mierovom rokovaní mu vrátili vyše 15 000 zajatcov a za žold mu dali svoju ľahkú jazdu (8 000). Pri celej dunajskej a potiskej vodnej hranici museli prijať rímsku podmienku - neloviť v tom vytýčenom osemkilometrovom páse, ani nepásť dobytok, ani nerúbať drevo. Po roku 124 cisár kontroloval naplánovaný rozvoj Panónie: budovanie mestečiek i miest s vodovodmi, fontánami, námestiami a amfiteátromi. Nastalo veľké sťahovanie do miest z premnožených dedín.

Pokojné časy narušili Kvádi roku 137. Pokúsili sa cez dunajské brody preniknúť k Rimanom, ale boli vyhnaní z pohraničia. O rok nato nový cisár s Kvádmi uzavrel mier. Chýba nám meno nitrianskeho kráľa (rok 138). Po pár rokoch nanovo začali Kvádi s menšími kmeňmi nepokoje a prenikanie do Panónie, no boli vojensky vyhnaní za Dunaj. K roku 142 cisár menoval pre Nitru nového kráľa. Nepoznáme jeho meno, ale Rimania vydali pamätnú mincu k menovaniu kráľa: „Rex Quadis datus“ („Kráľ daný Kvádovi“).

Roku 148 Rímska ríša oslavovala 900 rokov od založenia Ríma. Konali sa veľké slávnosti po celej ríši. Na konci roka došiel do Ríma chýr, že pri dolnom Dunaji sa objavili nové kmene - Góti. Samotný tlak na rímsku dunajskú hranicu začal až neskoršie. Cisár si chcel poistiť Panóniu tým, že začal zahusťovať kraje novými dedinami. Kolonistov - sedliakov získal aj z Nitrianskeho kráľovstva. Ľudí bolo dosť. Robjili sa ako včely. Na konci roka 148 prišla z Ríma správa, že senát rozhodol zaviesť občiansky rok 1. januárom, a nie septembrom. Prijali to aj Kvádi, aby dobre fungovali priateľské federatívne kontakty.

V Oriente sa začali nepokoje, a tak nový cisár Markus Aurélius odišiel riešiť vojnové problémy. Okrem toho armáda zavliekla do Itálie mor. Uhylnula tretina občanov a otrokov. Rímske nešťastia prostredníctvom kupcov prenikli za rímske hranice. A tak nepriateľnosť cisára v Európe a hrozny mor dal podnet na vzburu všetkých kmeňov od západu na východ, až po deltu Dunaja. Táto niekoľkoročná vojna bola porovnávaná s púnskymi (Kartága) vojnami pred Kristom.

Nakoniec sa cisár vrátil do Ríma, popredal „rodinné“ striebro a začal budovať nové légie z prepustených otrokov, gladiátorov, amnestovaných morských lupičov a zo zvyšku mužského obyvateľstva. Pluky v légii na radu priateľov zostavoval podľa náboženského vyznania. Vojenské akcie nakoniec cisár preniesol na naše územie. Naši sa tvrdo bránili. Lákali légie do horských kotlín, kde ich zburáali (záseky) a váľali na nich zhora balvany. Tak vlákali aj jednu z légii do kotliny v horúcom lete a odstavili im potočnú vodu. Vojaci a kone sa trápili od smádu. Nakoniec veliteľ nariadil jednotlivým plukom modliť sa k ich božstvám. Nepomohlo to. Až keď 7. kresťanský pluk sa začal modliť ku Kristovi, objavil sa na oblohe mráčik, ktorý narastal na búrkové mraky a Rimanov zachránil od zničenia. Cisár v správe do Ríma senátu napísal, že po-

12. rímska légia (kresťanská) vyobrazená na stĺpe Marka Aurélia, na modlitby ktorej sa roku 173 počas Markomanských vojev spustil zázračný dážď.

mohol rímsky boh Jupiter. Ale pravda sa nedala zamaskovať a prekrúcať. Vtedajší spisovatelia to zachytili ako kresťanský zázračný dážd' (Imber miraculosus). Z toho titulu légii premenovali na Bleskovú (Fulminax). Dnes vieme, že tento pluk sa po stáročia dopľhoval z mesta Mityléne na ostrove Lesbos v Jónskom mori. Deň zázračného dažďa - 11. júl 173 - vošiel do rímskych dejín. Zmieňujú sa o ňom Plínius Starší, Cassius Dión, Capitolinus, Xiphilinus, Ammianus Marcellinus, Velleius Paterculus, Tertulianus, Eusebius, Hieronymus a Orosius.

Cisár si na Dunaj doniesol choleroú nákazu. Aj keď mal pri sebe osobného lekára - slávneho Galéna - nepodarilo sa ho zachrániť. Okrem toho sa zoslaboval aj opiatmi, ktoré s obľubou používal. V jeho čase bolo v samotnom Ríme vyše 800 opiátových predajní. Cisár sa ako chorý zo Slovenska presťahoval do Vindobony (Viedne) a tam pomaly umieral. Skonal 17. marca 180. Telo spálili a urnu preniesli do rímskej rodinnej hrobky. Posledné mesiace pred smrťou využíval na to, aby pripravil premenu zadunajských krajín na dve nové provincie, ktoré sa mali starať o karpatské priemysly a zamedziť príchod bojactívnych kmeňov. Prípravu robil zámerne, aby odbremeniť ríšu od podunajských vojen.

Po smrti jeho syn nedal na rady generálov, aby to uskutočnil bez ťažkostí, lebo predstavitelia kmeňov by to s radosťou prijali. Nástupca - syn Kommodus uzavrel mier. Odstáhol armádu do Panónie a vrátil sa do Ríma. Tešil sa na pokojný sýty mestský život. Nitra mu vrátila v rámci mieru 15 000 tisíc zajatcov a odvieďa za žold do rímskej armády 13 000 jazdcov - kopijníkov. Odvieďli ich do Afriky nad mesto Alexandria v Egypte, kde vybudovali centrálny lágér s menom ich mesta - Nítria. Dnes je archeologicky zaistená. Bol ju pozrieť svojho času aj Prof. Michal Lacko z Ríma.

Roku 168 Kvádi v bojoch stratili svojho kráľa. V Nitre zvoleného mal potvrdiť cisár. No k roku 175 im cisár dosadil za kráľa svojho človeka Furtia. Neprijali ho. Zvolili si nového Aistomódiu. No cisár ho nepotvrdil. Ďalšieho zvoleného - Ariogaisa tiež nepotvrdili v Ríme. Naopak, cisár na neho ako protirímskeho vypísal odmenu za chytenie. Neskôr ho vo vojne zajali a poslali do vyhnanstva v Alexandrii.

Naši vojaci netvorili v ríši len časť vojska, ale mnohí sa objavovali aj na cisárskom dvore. Zvláštnosťou našich ľudí boli nohavice. Samotné oblečenie je zachytené na triumfálnych oblúkoch a stĺpoch v Ríme.

Tlak nepriateľských kmeňov sa stupňoval a Rímska ríša pomaly zostupovala zo svojho vrcholu. Evakuácia légii z nášho územia znamenala rozchod s politickou minulosťou a začiatok novej rímskej etapy. Touto novou etapou bolo hromadné osídľovanie provincií germánskymi - slovanskými sedliakmi. To začal vzhľadom na zdecimovanie rímskeho obyvateľstva morom už cisár Markus Aurélius.

Roku 193 naproti Morave v Carnunte zvolila XIV. légia za cisára panónskeho zástupcu nebohého cisára Septímia Severa (193-211). Rozposlal posolstvá za Dunaj. Novými mierovými podmienkami si získal slovanských „Germánov“ nádejami na trvalý pokoj. Novému nitrianskemu kráľovi udelil rímske občianstvo. Pred rokom 130 alexandrijský vedec Claudios Ptolemaios vo svojom diele Veľká Germánia zapísal udalosť o zjednocovaní slovanských podunajských kmeňov pod spoločným menom Suobenoi (Slovenoi).

Tak sme boli konečne zapísaní do rímskej matriky.

(Pokračovanie na 10. a 11. strane)

Tohto roku si pripomíname 35. výročie úmrtia jedného z najväčších moderných slovenských lingvistov Prof. PhDr. Jána Stanislava, DrSc. Narodil sa 12.12.1904 v Liptovskom sv. Jáne a zomrel 29.7.1977 v Liptovskom Mikuláši. Vyštudoval slovenskú a románsku filológiu na FU UK v Bratislave (1928) a absolvoval štúdiá v Belehrade, Lubľane, Krakove a v Paríži. Zaoberal sa slovenskou historickou gramatikou a zameriaval sa najstaršie dejiny slovenského jazyka a na historické osídlenie Slovákov v Panónii a ostatných pravobrežných územiach Dunaja. Za jeho prínos v spoločenských vedách ho ocenili viacerými význameniami (napr. bulharský Rad Cyrila a Metoda I.stupňa, Zlatá plaketa ČSAV a SAV a iné) a prezident SR Ivan Gašparovič mu udelil 1.9.2005 in memoriam Rad Ľudovíta Štúra. Od roku 2005 nesie Slavistický ústav SAV meno Jána Stanislava.

Bohatý nárečový materiál z rodného Liptova Stanislav všestranne zhodnotil v rozsiahlej monografii Liptovské nárečia už v roku 1932, napísal priekopnícke dielo Kultúra starých Slovákov (1944), spracoval rozsiahle Dejiny slovenského jazyka v piatich zväzkoch (1956-1974), skriptá Slovenská historická gramatika 1-4 (1955-1962), kľúčové dielo Staroslovenský jazyk (1978, 1983) a v spolupráci s básnikom Jánom Smrekom preložil Moravsko-panónske legendy (prvé vydanie 1933 s ilustráciami Martina Benku, druhé doplnené vydanie 1950 s ilustráciami Oresta Dubaya) - prvé preklad tohto základného diela, realizovaný Jánom Stanislavom v roku 1950, je však až dodnes pre verejnosť neprístupný.

Z hľadiska historiografie slovenského národa patrí k najdôležitejším prácam profesora Stanislava trojzväzkové dielo Slovenský juh v stredoveku. Poďáva v ňom podrobný toponymický rozbor miestnych názvov sídiel i vodných tokov zo zadunajského územia Panónie a dnešného Maďarska, v ktorom exaktne dokazuje, že väčšina týchto území bola pôvodne a až hlboko do stredoveku osídlená Slovenmi - starými Slovákami. Na diele začal intenzívne pracovať už koncom tridsiatych rokov minulého storočia pred rozpadom prvej ČSR zrejme v reakcii na maďarsko-nemecké snahy o parceláciu Slovenska na „etnickom princípe“ (hitlerovský princíp „völkisch“), ktorého extrémni ideológovia dokonca celkom popierali samotnú existenciu slovenského národa. Prácu na ňom ukončil už v marci 1943, ale vzhľadom na vojnovú udalosť prvé vydanie vyšlo až v roku 1948. Ale postihol ho paradoxný osud, taký typický pre slovenské historiografické a podobné ťažiskové diela v obnovenéj ČSR-ČSSR-ČSFR - zakrátko po vydaní bolo dielo na príkaz známeho maďaróna Viliama Širokého stiahnuté z predaja i z knižnic a zošrotované (pravda, už nie pod hneďou zámenkou „völkisch“, ale tentoraz pod červeným kepienkom „proletárskeho internacionalizmu“). A potom nastalo polstoročné hlboké proletársko-internationalistické mlčanie! Až v roku 1999, desať rokov po prevrate, vyšiel v Národnom literárnom centre prvý zväzok druhého vydania tohto pre slovenskú jazykovedu a historiografiu ťažiskového diela a až po ďalších piatich rokoch, po prekonaní sabotérskych zásahov dnešných protislovenských „kozmo-politicko-völkisch internacionalistov“, vyšiel v roku 2004 aj druhý a tretí zväzok s mapovými prílohami. Je to rozsiahle vedecké dielo, ktorého charakter môžeme čitateľovi nášho časopisu priblížiť naozaj iba heslovito citátnymi vyjadreniami samotného autora z úvodu jeho diela:

Slováci sídlia v Dunajskej kotline najneskoršie od začiatku VI.stor. Nás zaujíma otázka, v ktorých oblastiach žili Slováci asi tak do konca stredoveku. Poznáme mená a činy svojich kniežat a kráľov z IX.stor. ... pozorujeme, že všetko

to bolo veľkoryso osnované a predpokladalo to veľkú kultúrnu silu tohto územia a početné obyvateľstvo. Politika, ktorú robili najmä Rastislav, Kocel' a Svätopluk, príberajúc k tomu Cyrila a Metoda, bola politickou veľmocenskou. Je jasné, že bez veľkého územia nie je možná veľmocenská politika.

Dnešná rozloha Slovenska, keby sme k nemu pribrali aj východnú polovicu Moravy, ... zavádza k pesimistickému názoru na politickú a etnografickú rozlohu slovenského národa v dávnej minulosti. Avšak ani dnes slovenské etnografické

Drávy. V Baranskej a Tolnianskej stolici sa tento smer tiež udržiava. Na Dunaji Slováci susedili s južnými Slovanmi medzi Budislavom (Bogyiszló), ktorý má ešte slovenský hláskotvorný znak a Sremľami (Szeremle), ktorý má už južnoslovenskú črtu.

Do slovenských dejín dostávame aj účinkovanie Cyrila a Metoda u Kocel'a v Panónii. Významne sa tu vynímajú hlavne zápisy v ruskom letopise Nestorov. Pre nás má zápis Nestora ten veľký význam, že podrobne uvádza kniežatá, ktoré sa o posolstve poradili a ktorým ci-

Spomíname na profesora Stanislava

územie nie je také malé, ako ho zakresľuje politická mapa. Veľké státisíce Slovákov žijú mimo politického Slovenska. ... Za hranicou Slovenska pozorujeme veľké kompaktné územia, ktoré ešte aj dnes súvisia so slovenským celkom, a zasa iné, ktoré sú už od neho odrezané.

Dedičné imanie našich kniežat a kráľov bolo oveľa väčšie. Bolo také, aké mohlo zodpovedať ich veľmocenskej politike. Aké je teda historické Slovensko? Na túto otázku chceme odpovedať vo svojej práci pokiaľ sa týka slovenského juhu ... Časť tejto práce vykonal maďarský slavista a ugrofinista J.Melich v spise A honfoglalás kori Magyarországh (Budapešť 1925-29). Po P.J.Šafárikovi z vážnych učencov on prvý poukázal na to, že Slováci obývali aj Panóniu, a to aj od Blatenského jazera na juh. ... Okrem ďalších treba spomenúť aj Györgya Volfu (Az egyházi szlav nyelv hazája és a magyar honfoglalás, Budapešť 1897), ktorý v tejto svojej práci konštatuje, že Panónia a Veľká Morava (Slovensko a časť Moravy) boli osídlené tým istým obyvateľstvom. Dôvodí slovenskými miestopisnými názvami a inými slovami, ktoré si zachovala maďarčina.

Naším skúmaním sa preukázalo, že sídla Slovákov v Panónii išli poza Neziaderské jazero na západ, potom sa slovensko-slovenská hranica skrúcala oblasťou Rabice (maď. Répce, nem. Rafnitz) na juhovýchod a ľavou stranou rieky Ráby išla na juh. V Zalianskej stolici išla na západe povodím Krky (maď. Kerka), či skôr rozvodím Krky a Zaly, a na juhu ide rozvodím Drávy a Zaly. V Šomodskej stolici pokračuje hranica medzi Slovákami a južnými Slovanmi rozvodím Drávy a Blatenského jazera, na rozvodí pravých prítokov rieky Kapoša a ľavých prítokov

že tu žili aj neskoršie. Moór našiel bezpečné dôkazy o slovenskosti tunajších starých Slovanov až na ľavom brehu rieky Maroš. Boli to príslušníci stredoslovenského nárečia. Moórom zdokladovaná sieť starých slovenských osád sa ďalším výskumom potvrdila a rozšírila. Toto slovenské územie je celkom prirodzeným pokračovaním slovenskej oblasti na Matre a v Bukovom lese, takže Slováci žili aj na vtedajšom území veľkej Bulharskej ríše.

Výsledkom nášho štúdia je poznanie, že Slováci boli kedysi veľký národ, rozprestierajúci sa na väčšine Dunajskej kotliny. Dnešné Slovensko je už len malým úlomkom starého Slovenska a dnešný slovenský národ je len zvyškom veľkého staroslovenského národa. Usudzujúc podľa rozsahu územia, ktoré obýval a podľa veľkého počtu osídlených lokalít, môžeme povedať, že Slováci boli v IX.-X.stor. jedným z najväčších slovanských národov. Na väčšine územia starého Slovenska sa hovorilo stredoslovenským nárečím a je teda celkom správne, že v novšom období je práve stredoslovenské nárečie spojivom všetkých Slovákov. Génus národa ukázal tu pravú cestu.

K uvedeným slovám veľkého slovenského jazykovedca profesora Jána Stanislava pripájame už len veľmi stručné slová iného veľkého jazykovedca profesora Šimona Ondruša, uvedené v doslove k druhému vydaniu diela Slovenský juh v stredoveku v roku 1999:

O tom, že na území dnešného Maďarska pred príchodom starých Maďarov v desiatom storočí žili Slovania, pravá veda nikdy nepochybovala. Presvedčivo o tom písal už Pavol Jozef Šafárik v Slovanských starožitnostiach (1837). O sto rokov neskôr toto Šafárikovo konštatovanie na novej vedeckej úrovni s dokonalou slavistickou akribiou dokazuje Ján Stanislav v diele Slovenský juh v stredoveku. Zlý politický osud diela po jeho vyjdení roku 1948 treba napraviť. Preto je nové vydanie tohto diela potrebné vedecky aj politicky.

Profesor Ondruš v tomto doslove upozorňuje na viacerých maďarských jazykovedcov, ktorí už pred mnohými desaťročiami, ba už aj pred vyše storočím (napríklad D.Csánki 1890, F.Pesty 1888, Gy. Volf, 1897), na základe mimoriadne početných prevzatí slovakizmov do súčasnej maďarčiny a na základe etymologického rozboru toponymie súčasného Maďarska (hlavne dielo Istvána Kissu: Földrajzi nevek etimológiai szótára, Budapest 1988) exaktne zdokumentovali nielen lexikálnu rozvinutosť slovenského jazyka, ale aj ekonomicko-politickú rozvinutosť slovenskej spoločnosti v Dunajskej kotline pred 10.storočím. Ich menoslov by azda bolo treba doplniť aj o meno jedného z najlepších - profesora Józsefa Balassu, ktorého práca (hlavne dielo: A magyar nyelv könyve, Budapest 1943) má pre poznanie starej slovenčiny a starej slovenskej histórie rozhodujúci význam a práve preto je zo strany maďarských nacionalistických jazykovedcov a historikov cielene a systematicky zamlčované. Autor doslovu upozorňuje aj na rozkladnú činnosť maďarských jazykovedcov slovenského pôvodu (hlavne Józsefa Melicha a Štefana Kniežu-Kniezsu), ktorí z uarzenosti zámerne pôsobili proti slovenčine a slovenskej historiografii ako praví renegáti.

Ťažiskové dielo profesora Jána Stanislava Slovenský juh v stredoveku má rozhodujúci význam pre súčasnú slovenskú jazykovedu a historiografiu i pre budovanie dobrých a vyvážených slovensko-maďarských a slovensko-českých vzťahov. Malo by preto byť vydané znova a v podstatne väčšom náklade, aby sa dostalo nielen do verejných knižníc ako povinný výtlačok, ale aj do všetkých stredných škôl a do knižníc všetkých skutočných intelektuálov na Slovensku.

Slováci sídlili aj v Zátisi. O tom vydal cennú štúdiu Elemér Moór (Die slavischen Ortsnamen der Theisesebene, ZONF VI., 1930, s mapou). Podľa jeho výskumov v Zátisi, v starom Biharsku, žili Slováci, a to asi tak do roku 1200, podľa niektorých javov sa však ukazuje,

JULIUS HANDŽÁRIK

„Tak ako sv. Pavol aj Pavol Országh Hviezdoslav bol zasiahnutý bleskom, a to až do drene kostí a do zázraku jeho tvorby! Rezonovala a rezonuje v nej: planetárnosť, univerzálnosť, celistvosť a Božia naprogramovanosť sveta. Hviezdoslav hovorí svojím slovenským jazykom, ale v ňom má inkarnovanú večnú múdrosť a geniálne postrehy celistvosti a zmyslu ľudského života.“

JOZEF TÓTH

„(A abych Vám poďakoval...) za krásnou Vaši studii o právni filozofii veľikého V. S. Solovjeva, jehož jasnovidná moudrosť, spravodlivá a laskavá ke všem projevům života na zemi, bude (jak doufáme) pomáhat ruskému národu, až na základech, položených věky, počne znovu budovatí svou říši: nejen pro sebe a k ochraně slovanského rodu, ale i (jak bylo vždy úsilím slovanského ducha) pro pokoj světa, k službě a štěstí všeho lidstva.“

OTOKAR BŘEZINA
v liste Emanuelovi Chalupnému

„Raz sa nájde duch, čo docení, čo to znamená, že v jednom a tom istom čase sa v ruskom a slovenskom národe zdvihli dve veľké prorocké postavy - Vladimír Solovjov a Pavol Országh - a obaja, rovnako mladí, na prahu historického striedania vekov „súdnyh okom hodili po udalostiach minulých čias“ (Hviezdoslav), a prorocky nám načrtli horizonty vekov budúcich.“

JULO RYBÁK

Vladimír Solovjov pred 135 rokmi vyslovil zákon o poslaní, o „veľkej úlohe“ západnej civilizácie: „Táto civilizácia znamená úplné a dôsledné odpadnutie prirodzených ľudských síl od božského princípu, ich výlučné sebazdôraznenie, snahu založiť stavbu univerzálnej kultúry na sebe samých.“ Toto n e g a t í v n e zameranie západnej civilizácie nie je svojvoľné, nie je nejakým náhodným poblúdením, ale je zákonitá a z hľadiska budúceho vývoja má hlboký zmysel. Keď západné ľudstvo „z praxe, historickej skutočnosti“ pochopí svoju „neplodnosť, svoju vlastnú neopodstatnenosť, neschopnosť položiť základy harmonického a regulárneho spoločenského zriadenia, uskutočniť spravodlivosť na základoch podmieneného časného bytia“ - bude „pripravené (po tom totálnom odklone od Boha! - J. R.) prijať náboženský princíp, pozitívne zjavenie naozajstného náboženstva.“

Na Slovensku sa v tom istom čase P. O. Hviezdoslav podujal na náročnú úlohu: zmapovať, ako tento svet zrieknucci sa Boha vyzerá. Zvolil na to originálny vynález: v úlohe planetárneho systému monitorujúceho dianie na celej planéte použil oblaky, ktoré predsa objímajú celú zemeguľu, a vďaka tomu pohľadu z výšky (!) môžu poskytnúť nielen fotografický záznam prebiehajúcich dejov, ale aj ich príčiny a nevyhnutné dôsledky, čo je nám, po uši ponoreným do chaosu diania na zemi, nie dané.

Nás budú teraz zaujímať len zistenia tých oblakov, ktoré - pred 135 rokmi! - skoncentrovali svoju pozornosť na stav pozemskej civilizácie. Jeden „bledý oblak“ priletel „celý chvelý“ na zhromaždenie svojich druhov-oblakov so správou:

„Ja zišiel sa nad jedným kráľovstvom
s víchry, zo sveta strán ta doletými
na búrných perutiach; od náhlosti
veľké kapali z čiel im krupaje;
zadychčané, v chveji natolko, že
vzduch pohnutý i mňa hneď rozkolísal
jak páper ľahký. Nachvat pýtam sa:
Nač ten o zlomkrk spech, i čo sa stalo,
a žas na tvárach v plamu ohňa prečo?...”

Svedectvá týchto víchrov nás, vylakaných apokalyptickými prorockými poslednými časmi, nemôžu nechať chladnými:

„Vid' tú drážavu
tu pod nami: tá dneska-zajtra padne,
bo nahnala v mohutných základoch.
Prečo? Či azda bariny dobrudžské
ju razom podmyli, či zbudovaná
už sprvu bola hneď na lagunách,
jež hltavé rozchvátíť mienia vlny,
a či to kvas površím hnetený,
kys vášní, hnis hriechov spuchrelý,
smradlavý pýchy vred, zelené bahno
nadutosti a rudý zášti kal
i čierny smilstva kyp..., ktoré tam plaskli

jak celým peklom duté bubliny
a ostrým strekom hrozne sa zahryzli
do tela štátu, jeho žil a stúh,
jak smrtná zmija v údy Laokona -
a otrávilí kolujúcu krv,
dych roztrhali, utopili srdce
a k nohám šibli - k týmto koreňom
do výšin rastúceho zemšťana
podtínajúcou lámkou... že sa chveje,
otriasa stavba, vzrast... Ha, kto ho zná!?! -

PAVOL ORSZÁGH HVIEZDOSLAV

Prítomným hroznému ríše pádu...

Spomínané víchre sa náhlili sem zo všetkých kútov sveta, aby nepremeškali ten hrozný ríše pád, to vzrušujúce divadlo, ktorého už boli neraz v dejinách svedkami:

My dleli raz na rumoch Kartaga
so slávou Ríma, jasnou družicou,
lenže bez ctnosti pannou, a my dleli
neskoršie zasa na obrovskej rakvi,
čo zavrela v ničotu - spupný Rím...
A, hľa, neklesla, ale chýli sa;
vež katedrály chvelá - tá to značí.
Dobehli teda predsa sme dost' včas,
že môžeme ešte chvíľku si odľúknuť,
a potom - sami znáhlíť stroskot jej.
I bude podívanie to zas krásne:
ten šust, ten druzg, hrmiaca borba tá!
Nuž odpadni! - a priam strasieme strom -
Nuž odpadni! - a tvoj pomôže hrom -
Nuž odpadni, mdlá riš, vřaks' dozretá!...

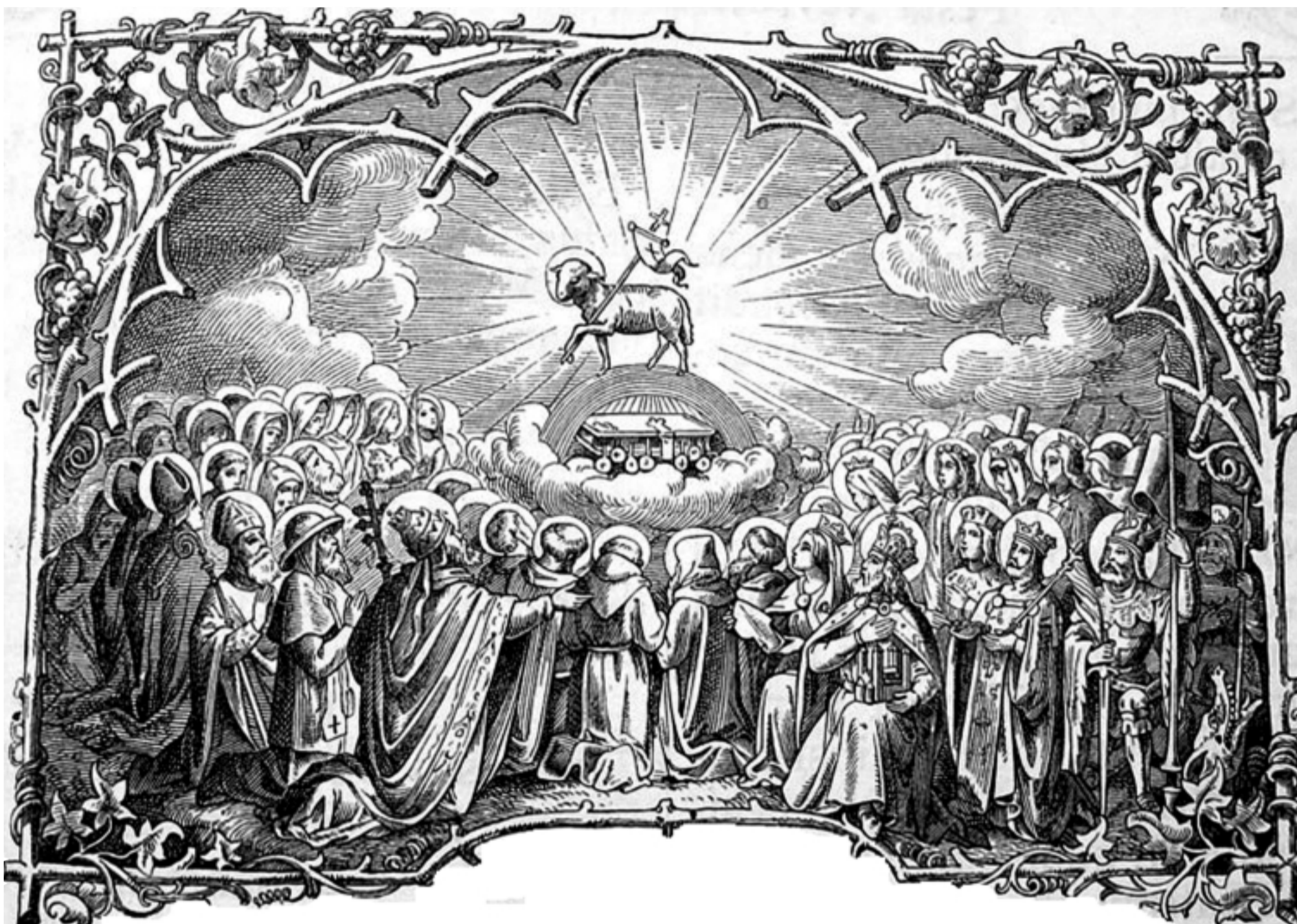
Vydesený bledý oblak sa ako bohatier neohrozene postavil do cesty hrôzy lačným víchrom a zvolal:

Pre Boha!... Teda táto vlasť!?!...
Ó, nikto sa jej hradieb netknite!
Snád' potrvá, azdaže vzchopí sa
veď či krem toho zem dost' púští nemá?
Nač opäť step? Viem, že vy ľúbite
let bez prekážok... teda voľnú púšť;
vřak načo nová púšť, keď dost' tam starých? -
Snád' strvá riš, i možno zdvihne sa
z kaluže blatnej, kam sa sklzne noha
tak ľahko obrova, jak trpaslika;
ak nie - tak nebo účasťným jej pádu
vy vtáci vzdušní učiniť nesmiete,
bo nebo neborí, lež zachováva;
nuž radšej stĺpmi buďte podpory,
oprúc sa v bok tam, kde sa kloníť zdá!
I potrvá snád', možno vzmuži sa...
Ak nie: nač nebo obviníť z jej pádu?
Nech pozná vtedy, kde jak zvinila -
a najväčší trest hriechu: samospád.
Nech zvedia tí, čo zasadli ku veslu:
do akých vírov slepo zaviedli
loď zverenú im...

Víchry ustúpia, vyhovejú žiadosti bledého oblaka; zstanú stáť nepohnuté na mieste a dovolia mu, aby sa sám išiel na vlastné oči presvedčiť, ako to tam s tým svetom stojí... Ako

sa dalo čakať, obraz, ktorý sa mu naskytol, je zúfalý. Keď zamieril svoj pohľad na veľkomesto -

Tu zhon a dav, tu prúd a vír, tu zvučno
i rachotno. Jak veľký rozdiel to!
Ten roj tak ťažko sledovať, tak ťažko
mu vyhnúť a ho zastať. Lež ja predsa
zo pár z včiel dolapil. I pýtam sa:
Čo takým chvatom, stojte, povedzte!?
Ste včielky, hádam, - za akými kvietky...?
„Čas drahý“, rečú, „nezastavuj; vřak
maj, keď chceš, odpoveď: povestná firma
v tú chvíľu - bankrot! Kto by sa bol pozdal!?”
Solidnosť samá a garancia,
a predsa všetko v dym - i naše zmenky!
Ó, nešťastie - to decko dôvery!
Že veriteľom náhlo, uznáš... “ A šli,
a „podvod, ó, klam, faloš...“ volali.
Tu tlupa druhá zas. Nuž a vy kam?
„Výpredaj zbožia, tovarov tam lacný;
Len 'dvadsaťsedem' je heslom kupectva;
Nuž náhlo nám - čím skorej kupovať... “
A bežali. Za nimi opäť hajno
jak krahulčie, bo samý svár a škrek.
Kam krkavci? zavolám. „Aj, pokoj daj!
Aj, papiere dnes naše - papierom
na obálky! Aj, burza! Aj, daj pokoj!
My siali zisk, a - stratou žatva nám!
Kam odpeľať... kde, hlúpy...? Aj, pokoj daj!... “
A s vreskom odišli. Lež prišli druhí;
tí vlasy rvú si, - „kľiate akcie!
ani len šata z nich...!“ bedákajú,
a nárek ich chrám temno násobí...
I kol'koľvek som ich postretal:
ten samý chťič, tá vášeň, tie spruhy
vo vnútra dielni. Všetko sa to ženie
za mamonou, za ziskom - v žhavé peklo.
.....
To Sodoma! - Ha, skvostný koč z paláca
sa vykotúlil; prchké paripy
ho nesú cez ulice v rýchľom letu,
že bedač tam nejednu zdlávil.
Čože je nudzák? Skalou pod koleso,
na ňomž sa šinie - decko Šťasteny...
„Hoj, sláva mu! On vzor nám, on zrkadlom!
On príklad: jak vytvoríť z ničoho
rad palácov, bohatstvo, pohodlie!...
On, čo lukulsky jedá, sladko pije!
On, čo sa šatí až z troch kráľovství
tohoto sveta! On, čo vzduchom lieta -
a keď ulahne: hodváb šepce mu
báj Orientu... On, milionár!
Oj, vřhľadni k nám! Len jeden okamih
zhod' zbožňovateľom, vrž sluhom nízkym...
Hoj, sláva ti, milionáru!... “ volali
tak dlho, až kým kočiar nezmizol.
Ja spýtam sa tichého človečka,
čo sa pod stĺpy chrámu uchýlil:
Kto ten pán tam, čo práve odrachotil?
„Poviem ti, ale ticho; neprezrad!...
Ten pán, to boháč, Krozus, zlatý kráľ,
a zbohatol - po cestách veľmi tajných,
ba zjavných tiež, bo peniaz oči slepi
a hluší sluch... nuž boháč jedným slovom! “
A ostatné mi - v ucho pošeptal.
Nuž zdelím vám, čo možno... Ten povoz tam,
to zápraž bohatierov moderných -
tých, čo vyssali pot pospolitosti,
jak včielky z kvetín med, nie, jak pijavky
krv srdečnú, a zlatú sklúdiac žeň,
bez prekážok, bez hrádze, všemožne:
na zotročených pleciach národov
vybudovali čarné svoje zámky...

Tam hýria, jedia, pijú - žijú skvostne;
kol čudných rastlín drahé ostrovy
tieň vrhajú v svit vonný kandelábrov;
v to peje slávik - lež nie z prírody,
ten nedá list z kra jeden za to všetko -
a peje sladko - primadona krásna,
jej úsmev k tomu... blahých chvíľok sľub;
na chodbách muzika, tá leje zvuky,
že z chodieb - jakby z rieky späť ku potokom -
odtekajú žblnkotom do dverí
rad-radom svetlíc poodchýlených...
To radosť, to slasť, že až prekypuje
dol' krajmi čaší ohňom iskriacich...
Tak hýria... bedač - tá okolo v letku
na šatách s pozlátkou... otrocky slúži;
tá, čo i dcéry musí - ta na jatky...
Ďalej maľovať obraz? Tuším, dost;
čo nasleduje... to je noc - a hriech,
čím dial', to hnusnejšie... to farba smoly!

+ + +

Vrcholiacou krízou sa končí jedna civilizácia, ale nekončí sa život. - Zrno musí zomrieť, aby dalo vyklíčiť novému životu. Ten ODVRAT od Boha, ktorého sme svedkami, je v mene budúceho PRÍVRATU k Nemu. V mene prívratu - povedané slovami Vladimíra Solovjova - „k slobodnému znovu zjednoteniu s božským princípom“, k „pozitívnemu zjaveniu naozajstného náboženstva“.

Slová Pavla Straussa, ktorými nás v svojej „Silvestrovskej eseji“ vpredvádza ku koncu jedného kalendárneho roka, môžeme vnímať aj ako posolstvo o konci tejto civilizácie: „Ako adventné roztlúžené čakanie vústilo do vianočného prísľubu narodenia Spasiteľa, môže obdobie konca občianskeho roka otvoriť duchovnú perspektívu realizácie spásy sveta okolo nás i v nás. Perspektíva vzkriesenia sa týka prírody, sveta i nášho vnútorného sveta.“

V tom duchu odpovedal aj Hviezdoslavov „bladý oblak“ víchrom, keď sa po tom všetkom, čo zhladal vo svete, obrátili k nemu „ako mŕ“ s otázkou:

„Čo tam, ku žitiu a či ku pokoju?
Jak dychtíme tú zas obdržať česť:
na hriechoch zaslúžených konať trest...!“

„Učinite jak chcete: v boj a či v mier -
mne jedno (odvetím). Nezhynú ony:
tie prvky, čo sa kedy strom rozrazi;
ba kde spod kôry samy v lesklej broni
sa vymknú - ten čas nikto nezreťazí,
a jak to už v prírode obyčaj:
zo tieňov mladý vyzrie obličaj.“

Na našu nalievajúcu otázku: „Ako sa to stane?“ - odpovedá Vladimír Solovjov takzvaným zákonom „historickej del'by práce“, ktorý si my zatiaľ málo uvedomujeme: „Podľa zákona historickej del'by práce jeden a ten istý kultúrny typ, jedny a tie isté národy nemôžu uskutočniť dve svetové idey, splniť dve historické poslanie, a ak západná civilizácia mala za úlohu, ak jej poslaním vo svete bolo uskutočniť negatívny prechod od náboženskej minulosti k náboženskej budúcnosti, potom položiť základ tejto náboženskej budúcnosti je súdené inej historickej sile.“

Čo nám povie o tejto „inej historickej sile“ P. O. Hviezdoslavov? Nachádzajú jeho oblaky, monitorujúce celý zemský okršľek, niekde takúto silu?

A hľa, ujme sa slova Biely oblak, ktorý sa túlal ponad nekonečné snežné pláne Severu, a ktorému stálica Polárka, táto „istá prorokyňa“ -

lebo večne bdiaca vidí veľa,
mnoho, mnoho z minulosti dávnej;
ale mnoho už i z budúcnosti -

a táto Polárka mu zverí výrok, „ktorý nie je k odvolaniu: bo je svätou pravdou podopretý!“:

Je „jeden národ - hovorila hviezda -
ktorý zvlášte strážim celé veky;“

ved' som jeho hviezdou najstálejšou
v neustálom sveta vlnobití.“

Tento národ je jak „vírny, rozsápaný chaos“, rozmetaný na caparty, „ako obor v kusy rozsekaný“:

Jeden národ - pokračuje hviezda -
či on uronené už jablko,
uronené je zo stromu ľudstva,
ktoré krájať ledakomu voľno,
ktoré hľodať smela by i červač? -
Tento národ - doložila hviezda -
nie je obor onen rozsekaný,
nie je jablko uronené dolu
tam zo stromu, z vetví človečenstva:
je len tá zmes, ktorej chybí tvorca.
Ale tvorca príde - iste príde,
príde tvorca, a zavesí obraz
dokonalý - ta na zeme stenu.
Tvorca príde; každá žiar severná
jeho bližší postup k dielu značí!...
Tak vravela rozhorlená v tvári,
trblot svetla, že sa len tak metal. -

Toľko Hviezdoslavova Polárka. A jej autor k tomu na inom mieste dokladá:

Nechcete tušiť zázrak v tom!?!
Hej, bodaj ste ho otušili,
bo čudo to, aby ste si
oň chabé zmysly ohlušili...
Slavianstvo! - Či už chápete?
V tom, v tom, hľa, skrytá oná sila,
čo uschoval Boh z milosti
by sveto-žitie obnovila!

Život ľudstva na tejto zemi nie je ničím iným ako ustavičným bojiskom, na ktorom ľudstvo meria navzájom svoje sily v technike, kultúre a v umení. Ale je to zápas zdravý, dynamický, ktorý ženie ľudstvo stále vpred: v snahe dobyť si vedúce miesto v tom či onom odvetví ľudskej tvorivosti.

V najdávnejších časoch viedol sa tento boj predovšetkým pre samozáchranu, prípadne pre ubránenie si existenčného minima, ale neskoršie, keď ľudstvo nadobúdalo životnej bezpečnosti a lepších životných podmienok združovaním sa do väčších, mocnejších kolektívov, dostal sa súbežne s rastúcou duševnou vyspelosťou ľudstva hlad po niečom vyššom, a tak sa zápolenie prenieslo na pole duchovné. Tu už boj nadobúdal konkrétnejších foriem, zreteľnejšie vystupuje túžba po prvenstve, úsilie predstihnúť, alebo aspoň obsadiť patričné miesto v rade kultúrnejších národov. Tu treba hľadať korene „národného egoizmu“, ktorý splodil veci dobré i zlé a ktorý sa nepodarilo i pri mnohých snahách zmeniť ničím iným, lebo nič na svete nevie vyhnať z ľudského srdca lásku k rodu a lásku k domovine.

Zaľeťme v myšlienkach hodne ďaleko do minulosti a pozorujme, ako sa začínala kryštalizovať táto snaha po vlastnej národnej osobitosti. Dávne národy, zachvátené touto horúčkou epidémiou po prvenstve, udržiavali svoje hrdinské činy najprv v ústnom podaní v podobe bájok, bohatierskych spevov, ktoré prechádzali z pokolenia na pokolenie; nadobúdali časom stále širší kmeňový okruh a neskôr sa preniesli na celý národ. Vieme, že napríklad Juhoslovania majú zvečnenú celú svoju národnú povahu v hrdinských spevoch, ktoré ich povýšili na národ „junákov“ a vynútili im rešpekt pred svetom. Nemožno upierať: toto sústavné

upozorňovania na činy predkov a na národnú minulosť, zanecháva markantné stopy v duši národa, v prírodnej chvíli z čista-jasna vytryskne na povrch a vidíme, že dejepisec zaznamenal nový bezpríkladný čin, z ktorého čerpajú potomkovia dlhé desaťročia, kým znova nevybúši niečo, čo posotí národ dopredu. Z povedaného vidno, že národná história, ktorá zaznamenáva chronologicky všetko, čím šiel národ od svojich začiatkov až po časy najbližšie, je akousi vyživovacou látkou, stabilizátorom, ktorý dáva národu istý smer a ktorý hýbe národným svedomím. Kniha národnej histórie je krivolaká. Vidíš v nej slzy i víťazstvá miliónov svojich príslušníkov, ktorí dávno nie sú medzi nami, ale predsa cítíš ich tep; vidíš, ako urovnávali cestu vpred, často i kárali svoje chyby, poučovali, burcovali... Keď urobíš priezraz touto knihou, zazrieš ako v zrkadle svoju vlastnú podobu, svoj rýdži národný profil. A vidíš ho nielen ty, ale vidí ňa celý svet: aký si, či otročíš, či miluješ tmú či svetlo, čo vieš, na akom stupni kultúry žiješ, kam ňa zaradiť, do akej kategórie. Toto všetko o tebe svet vie, lebo tvoje dejiny a dejiny iných národov sa skladajú vo veľkú knihu, nazvanú Dejiny sveta. Je len zrejmé, že národy, ktoré si uvedomili silu a zmysel národných dejín, neuspokojili sa len s ich písomným zaznamenávaním, ale prizvali si na pomoc aj výtvarné umenie sochárske ako výrazový a mocný prostriedok, najpochopteľnejší a najpriamejší človeku. Tak vznikli dejiny národov, stelesnené v plastike.

Kamkoľvek pozrieme, či do Londýna, Berlína, Paríža, Ríma, Viedne, Budapešti, Belehradu, všade vidíme monumentálne pomníky, ktoré vyrástli z národnej histórie, uchvacujú nás známou čarovnosťou sochárskej plastiky, sú hmatateľné, priťahujú nás, hladkáme studený kameň, bronz či mramor a vtedy si vlastne v plnej miere uvedomujeme nesmierny význam národnej skulptúry, ktorá vo všetkých prípadoch dáva nezabudnuteľný znak týmto svetovým metropolám.

Ak si z tejto stránky všimame nášho Slovenska, zjavne vidíme, že nám tu čosi podobného chýba. Slo-

vom, že jedna umelecká disciplína nielen že dosiaľ temer nič v tomto smere neprodukovala, ba, poviem otvorene, ešte skoro ani nezačala. Naši slovenskí sochári akoby sa stránili národno-historických námětov, neuvedomujúc si túto prázdnotu vôkol seba, a predsa koľko tu látky dosiaľ nespracovanej. Máme bohatú minulosť, práve tak ako iné národy, len, bohužiaľ, je skrytá pred verejnosťou a musíme sa snažiť sprístupniť ju nielen sebe, ale i celému svetu v reči každému zrozumiteľnej - v

JÁN KONIAREK

Sochár a národ

reči umenia. Niet vznešenejšieho poslania na svete ako úloha umelca v národe. Sama Prozreteľnosť ho určila, aby zvečnil svoj rod v jeho bolesti, šťastí i utrpení, aby odhalil jeho vnútro, vnikol do najtajnejších záhybov jeho vyššieho života. Slovom, stal sa živým svedomím svojho rodu.

V diele umelca hovorí k nám naša dôstojnosť, sebavedomie, sila, stupeň vyspelosti, charakter a všetko to, čo zahrňuje slovo „kultúra“. Umelec môže slúžiť národu dvojakým spôsobom. V prvom prípade čerpá látku z dejín svojho národa, vkresáva do kameňa jeho históriu, a taktokladie základný kameň pre národnú tradíciu v umení. Táto tradícia nám práve v sochárstve chýba. Druhým spôsobom slúži umelec svojmu národu tým, že stelesňuje v svojom diele námety a myšlienky všeobecné, ktoré vôbec nemusia obsahovať ani máčik z národného života, no predsa môžu vo svojom podaní a forme jasne prezrádzať rasovú príslušnosť umelca, ktorý ak nimi dosiahne uznanie kultúrneho sveta, slúži tým národnej kultúre.

Ak si u nás všetky ostatné umelecké disciplíny získali uznanie a úspech tým, že čerpali zo svojho ná-

rodného prostredia a ak rástli a boli uznávané aj v náročnej cudzine; i naše slovenské sochárstvo čaká veľká úloha, aby čerpajúc látku z krásnych slovenských dejín, reprezentovalo náš národ pred kultúrnym svetom.

Nazrime aspoň zväčša do našej národnej kroniky, listujme v dielach našich nesmrteľných básnikov a spisovateľov a vidíme: na každej stránke zachytíme veľké momenty, hodné skulpturálneho zvečnenia. Spomeniem len tak, ako mi práve

príde na um, známu a takú originálnu povest' o průtoch Svätoplukových, ako ideálny symbol slovenskej jednoty; ďalej epochu úpornej borby za práva slovenského národa r.1848, príchod sv. Cyrila a Metoda do našich krajov a celé to dejinné ovzdušie, ktoré okolo seba utvorili... My, Slováci, máme knieža Pribinu, Rastislava, legendárnu postavu Jánošíkovu ako večný symbol nespútananej voľnosti a sily, túžby po národnej slobode, máme Sládkovičovú Marínu a Detvana, velebnú pieseň slovenských hôr a švárnych synov divéj Poľany.

Nuž, toto je len v krátkosti to rozľahlé pole, ešte nepreskúmané sochármi. Koľko tu vzácných látok, aký nevyčerpatelný prameň inšpirácie pre vnímavú umeleckú dušu...

Z takýchto prameňov sa rodí pravé národné umenie. Tu je sila, bolesť, krása, túžba, život, tu je všetko, tu je veľkosť našej slovenskej podstaty - a verte mi, umenie, ktoré vzniklo z takýchto prameňov, akými sa môže honosiť len málokto-ktorý národ, musí byť zdravé, mocné, čisté, lebo vzniklo v hĺbnych srdca, predralo sa živelnou silou na povrch a vteliť do hmoty bez príkras, bez lži, veď je produktom

národnej cti! Zrodilo sa v srdci slovenskej zeme, rastie z vlahy slovenských nív, má expanziu a všetky predpoklady stať sa svetovým.

Slovenskí sochári! Nebojte sa stúpiť na národné pole tvorby, nebojte sa, že vaše výtvy, ktoré ste čerpali z tohto užšieho prostredia, nebudú mať priebojnosti. Práve naopak! Veď do takýchto diel by ste vložili celé svoje „ja“, vznikli by v zápale nadšenia a v túžbe ukázať svetu svoj rod, bujarú slovenskú mláď výrazných, tvrdých slovenských črt, typickú krásu slovenských žien a tú odumierajúcu krásu slovenských starcov, víchom času rozšľahaných prísnych fyziognómií, venčených striebornými šedinami. To nie je bombast! To je pravdivá skutočnosť. Nuž túto slovenskú krásu staviate na obdiv sveta, chcete ukázať dejiny tohto rázovitého nadaného ľudu v srdci Európy, chcete ukázať jeho dejinnú minulosť, jeho prítomnosť, jeho život na žirnej rovine, keď sklonený nad ligotavým pluhom kypri slovenskú zem, jeho život v lone nespútananej horskej voľnosti, keď podvečerom v siluetickej kontúre, vysoko na salaši, v lúčoch zapadajúceho slnka hudie dumavú slovenskú pieseň.

Poponáhľajte sa, slovenskí sochári, zachytiť, čo sa ešte zachytiť dá z toho miznúceho slovenského sveta! Zahľbte sa do slovenskej histórie, minulosti, tam zachytíte začiatky slovenskej rázovitosti. Ste tou umeleckou generáciou, ktorá na úsvite novej éry prevzala veľkú zodpovednosť vykreslať autentický obraz svojho národa aspoň v najzákladnejších črtách, aby tí, ktorí prídu po vás, vedeli, kto sú a čo sú!

Týmto som ani zďaleka nechcel urobiť nátlak na slobodnú tvorivú myseľ umelca, lebo veď zložitá umelecká duša nepozná hraníc a patrí jej celý svet, slnko i hviezdy... No chcel som len poukázať na potrebu najužšieho styku umelca s národom, ktorý jeho tvorivej slobode nijako neuškodí, lebo je tu ešte vždy nadostač možností, aby sa umelec zaoberal aj svojimi osobnými námetmi všeobecnej povahy.

A nadovšetko je na čase, aby sa slová premenili v čin: vyrovnávať, objavovať, čítať, študovať históriu, poznávať svoj národ v minulosti i v prítomnosti. Nuž a nezabudnúť okoreníť, primiešať zvonivý i dumavý spev slovenský, pestrosť slovenského ornamentu, šumenie Váhu, víchor Poľany a šťavnatú zeleň slovenskej lipy.

Takto vzniknú kamenné dejiny slovenského rodu, a viem, že cudzinec, ktorý náhodou zazrie čistý produkt národno-slovenskej skulptúry v modernom salóne, iste prikývne: Krásny slovenský kraj!

Slovenský sochár tu stojí pred veľkou a vznešenou úlohou. Ale pozor! Tu sa experimentovať nedá a nesmie! Tu treba stabilných, vyrovnaných umelcov pevnej chrbtovej kosti. Umelec tu musí uniknúť z dnešnej krízy v umení, z prázdnej konvencie, strnulého gesta k vlastnému zmyslu umenia, preniknúť až na dno tajomstva slovenského života, počuť spev, tlkot, rytmus a všetky základné znaky slovenského charakteru.

Ak sa bude slovenské sochárstvo uberať týmito cestami, potom sa stane skutočnou „oslavou slovenského života“.

Slovenské pohľady 1937, roč. 53

Pavel Bunčák a poézia nadrealizmu

Jaroslav Vlnka:

Pavel Bunčák

a poézia nadrealizmu

1. vyd. Trnava: Univerzita

sv. Cyrila a Metoda, 2011. 152 s.

ISBN 978-80-8105-246-0.

Jaroslav Vlnka, básnik, redaktor Slovenských pohľadov, vysokoškolský pedagóg a v neposlednom rade literárny kritik a vedec, obohatil plejádu svojich odborných prác o monografiu Pavel Bunčák a poézia nadrealizmu (2011). Zároveň tak aktualizoval dôležité vývinové obdobie v dejinách slovenskej literatúry a predovšetkým postavil do centra pozornosti osobnosť a tvorbu básnika, ktorého diela predstavujú podľa jeho slov „vyvrcholenie avantgardných tendencií v slovenskej literatúre v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. storočia.“ (s. 7) Tento moment však nebol jediným impulzom, ktorý podnietil autora publikácie k hlbšej analýze Bunčákovskej poézie. Vychádzajúc z poznania, že P. Bunčák „nadrealistický projekt oslobodenia človeka a imaginácie chápal s evidentnou dávkou vecnosti“ (s. 7), zameriava J. Vlnka svoje bádanie k odhaľovaniu ďalších osobitostí jeho poetiky. A nielen to. Dáva si za cieľ vytvoriť monografiu, ktorá by podávala komplexný, nie však konečný, pohľad na skúmanú problematiku. Ako vysokoškolský pedagóg zároveň predpokladá aj jej využiteľnosť v pedagogickej praxi.

V prvej kapitole svojej práce objasňuje literárne začiatky P. Bunčáka ovplyvnené širokou paletou básnických vzorov, spomedzi ktorých uvádza J. Smreka, E. B. Lukáča, L. Novomeského, J. Kráľa, J. Wolkra, V. Nezvala, A. Rimbauda, Lautréamonta, G. Apollinaira, či francúzskych surrealistov. (s. 14) Za medzník vo vývine jeho poetiky smerom k nadrealizmu považuje J. Vlnka v zhode s Milanom Hamadom báseň *Dolce far niente*, v ktorej možno evidentne zaznamenať priklon k novým básnickým postupom.

Uplatnením diachrónneho prístupu J. Vlnka v ďalšej časti svojej práce objasňuje postupné profilovanie francúzskeho surrealizmu na pozadí avantgardných smerov, ktoré spoločne, no každý iným spôsobom, reagovali na vedecko-technický rozvoj a zmenu myslenia v 1. polovici 20. storočia. V nadväznosti na to približuje korene slovenského nadrealizmu a jeho etablovanie sa v slovenskej literatúre pod vplyvom domácich i zahraničných zdrojov. Upozorňuje aj na okolnosti vzniku pomenovania „nadrealizmus“, ktoré sa stalo označením pre skupinu mladých autorov hľadajúcich v nových podmienkach svojský spôsob vyjadrenia založený na princípe slobody tvorivej aktivity jednotlivca. Zároveň poukazuje na skutočnosť, že udomáčňovanie nadrealizmu v slovenskom literárnom prostredí nemalo jednoduchý priebeh, vzhľadom na to, že experimentátorské snaženie básnikov sa nestretlo s pochopením literárnej kritiky. Postupne sa však novovznikajúce hnutie sformovalo do uzavretej skupiny reprezentovanej siedmimi autormi, v ktorých tvorbe sa odrážalo individuálne nazeranie na realitu.

V súvislosti so špecifickým postavením Bunčákovskej poetiky v intenciiach nadrealistickej poézie J. Vlnka na viacerých miestach svojej publikácie pripomína, že jeho tvorba sa vyznačuje syntézou tradičných i novátorských prístupov, a preto ho možno považovať za „kontinuálneho básnika“. (s. 6) Analýzou prvotín zo zbierky *Útek* a návrat (1973) poukazuje na jeho počiatočné lavírovanie medzi symbolizmom a poéziou nadrealizmu. Všíma si motivickú výstavbu básní, metrické usporiadanie veršov, schémy rýmův a následnú komparáciu s debutovou zbierkou *Neusínaj zažni slnko* (1941) dokazuje po-

stupné prekonávanie symbolistických tendencií a čoraz evidentnejšie uplatňovanie nadrealistických princípův.

Básnické formovanie P. Bunčáka približuje J. Vlnka v širšom kontexte celej nadrealistickej poézie. Zameriava sa na podrobný výskum lexikálnych prostriedkov, ktorými nadrealisti na jednej strane zachytávali „progresívny charakter poézie“ (s.62), na strane druhej inovovali jazyk textov v snahe deklarovať svoju odlišnosť a novátorstvo. Samostatnú podkapitolu venuje J. Vlnka problematike slova a básnického obrazu, v súvislosti s čím objasňuje princíp asociatívnej metódy a automatického písania v poézii nadrealizmu.

Polymotivickosť, ako jeden z charakteristických znakov nadrealizmu, vedie autora monografie ku klasifikácii motívův typických pre nadrealistické básne. Značnú pozornosť venuje analýze motivickej výstavby básní P. Bunčáka, pričom zo širokého spektra motívův vymedzuje dva kľúčové, a to motív ženy a sna.

Vo finálnej časti publikácie pod názvom *Perspektíva* na záver ozrejmúje J. Vlnka koniec nadrealistického hnutia. Ukončenie 2.sv.vojny, pád fašizmu a nástup novej politickej štruktúry po februári 1948 mali za následok, že autori opustili nadrealistické tendencie a prešli k zrozumiteľnejšiemu a objektívnejšiemu spôsobu vyjadrovania nevyhýbajúc sa ani spoločensko-politickej propagande. V uvedenom kontexte zachytáva obdobie Bunčákovskej tvorby aj po odznení nadrealistických tendencií. Sleduje zmenu v tematickom ladení jeho básní a upozorňuje na stále aktuálnejšiu potrebu básnika dovoľávať sa pravdy a v spojitosti s tým hľadať vlastnú identitu.

V intenciiach „perspektívy na zá-

ver“ uzatvára J. Vlnka svoju monografiu dôrazom na skutočnosť, že poézia nadrealizmu a tvorba P. Bunčáka zanechali odkaz aj v tvorbe nasledujúcich generácií.

Azda nie je potrebné dodávať, že J. Vlnka skutočne podal komplexný pohľad na skúmanú problematiku. V súvislosti s využitím monografie pre pedagogické účely možno preto konštatovať, že publikácia má svoje opodstatnenie i reálne uplatnenie. Z hľadiska formálnej úpravy knihy efektívne pôsobí členenie na kapitoly a podkapitoly, čím sa zabezpečuje jej prehľadnosť a rýchla orientácia v obsahu. Podobný účel spĺňa aj menný register, ktorého rozsah okrem iného dáva znať, že autor pri riešení problematiky vychádzal zo širokého literárno-spoločensko-historického kontextu.

Za slabšie miesto v kompozícii textu možno považovať zaradenie krátkych citátův z tvorby Pavla Bunčáka, Andrého Bretona a Rudolfa Fabryho na ľavú stranu pred úvodom knihy. V dôsledku tohto nie príliš reprezentatívneho umiestnenia a pod vplyvom nevýraznej grafiky krátkych textův môžu uvedené ukážky surrealistickej poézie ľahko uniknúť pozornosti čitateľa, čo by bola nepochybná škoda.

Uvedená námietka však nič nemení na tom, že J. Vlnka vo svojej publikácii preukázal znalosť problematiky a prejavil sa ako erudovaný literárny kritik a odborník. Upozornil na osobitné postavenie P. Bunčáka v poézii nadrealizmu, vytýčil špecifické črty jeho poetiky a v neposlednom rade oživil spomienku na „básnický smer, ktorý v kontexte slovenskej literatúry nemal obdobu“ (s. 51). A preto je namieste o nadrealizme písať i dnes.

TATIANA KONIAROVÁ

GLOBALIZOVANÝ ATLAS

ROZLIŠUJME ARCHAIZMY A HISTORIZMY

Historizmy sú podľa učebnic slov, ktoré sa v súčasnosti už bežne nepoužívajú, pretože sú pomenovaniami predmetov a javov, ktoré sa prestali používať, prestali byť v spoločnosti dôležité alebo starobou či opotrebovaním zanikli. Taký je v technickej oblasti „žarnov“, v školstve „súdržka“ alebo v náboženskej praxi „pánko“ označujúci donedávna v miestnom úze administrátora farnosti.

Od historizmov treba odlišovať archaizmy, ktoré majú a budú mať v jazyku vždy mimoriadne veľký význam a mnohostrannú použiteľnosť. V porovnaní s historizmami majú archaizmy pevnejšiu štylistickú pozíciu a ani ich zrozumiteľnosť s pribúdajúcim časom nezaničia,

Kurzívou o našom jazyku

skôr sa posilňuje a obnovuje. Sú to výrazy, slová a slovné spojenia poznačené vekom, často rovnakého významu, aký prezentujú dnešné bežné, každému zrozumiteľné alebo obľúbené slová a slovné spojenia, ale obsahom sú oveľa bohatšie práve pre príznak starobylosti. Je to ako so starými malbami alebo vyrezávaným nábytkom. Archaizmy by sa dali v citovo neutrálnom texte takmer vždy nahradit' novšími slovami s približne rovnakým základným významom, stratili by však práve tú pridanú hodnotu, ktorá sa viaže na minulé deje a zážitky - a teda na pravdivosť a hĺbku posolstva, ktoré v sebe navždy budú mať. Preto ich v štylisticky dôležitom texte (a taká je práve liturgia!) svojvoľne nikdy zbytočne nenahrádzajme! Archaizmy takmer vždy vyjadrujú obsah povedaného bohatšie, účinnejšie ako bežné slová. Tu je niekedy, pravdaže, ťažko rozhodovať, či ide o archaizmus naplnený významom, alebo o chybu a nepoznanie presnejšieho rovnocenného výrazu, najmä v prípade, ak vývin spisovného jazyka postupne vytlačí archaický výraz na okraj zrozumiteľnosti (typické „nyňi“ vo vianočnej piesni *Čas radosti, veselosti*). Tam, kde je starobylé slovo zrozumiteľné a všetci cítime jeho hodnotu i krásu, netreba mu ani najmenej odporovať. Kto tak robí, oslabuje vedomie kultúrnej kontinuity a účinky vyplývajúce z dávneosti našej viery.

Je napríklad bežné sloveso „vypočúť“ v prosbe „Vypočuj nás, Pane“ vhodnejšie ako dobre zrozumiteľný archaizmus „vyslyšať“? Podľa čoho sa máme rozhodovať a urobiť výber, ak sa nám zdá, že staršie i novšie slová hovoria to isté? Na pomoc nám tu príde obsah a spájateľnosť danej dvojice slov. Ak si dáme čo len trošku námahy s rozborom a konfrontáciou slov „vypočúť“ a „vyslyšať“ v širokom spektre ich dávneho i terajšieho používania, veľmi ľahko zistíme, v čom je podstatný rozdiel: prosbu môžeme vypočúť, ale nemusíme odpovedať na ňu kladne. Naopak: vyslyšanie znamená jednoznačne naplnenie túžby prosiaceho.

PRINCEZNÁ JE CELKOM AKO GAZDINÁ

Skoro ako v rozprávke, ale tentoraz nejde o kritiku či chválu príkrych sociálnych rozdielův v stredovekej spoločnosti, ktoré si ľud nahlahčoval snívaním o nereálnej premene chudôbky na paničku.

Ide o jeden z krásnych rozmarov starobylého slovenského jazyka, ktorý sa nám, chvalabohu, zachoval a cez stáročia až do súčasnosti preniesol v jednom type podstatných mien ženského rodu, ohýbaných podľa príkladu prídavných mien.

Naozaj: naša princezná je na tom gramaticky rovnako ako naša gazdiná

(nominatív). Od princeznej očakávame v zásade to isté čo od gazdinej (genitív). Princeznej patrí len toľko čo gazdinej (datív). Princeznú neradno posudzovať inak ako gazdinú (akuzatív). O princeznej vždy s'á o gazdinej (lokál). S princeznou nie inak ako s gazdinou (inštrumentál).

Princezná aj gazdiná, také rozdielne osoby čo do majetkového zabezpečenia a spoločenského postavenia, naozaj patria do tých istých slovných druhův a do rovnakého skloňovacieho vzoru. Obidve sa skloňujú rovnako ako prídavné mená, napríklad *pekná alebo dobrá*. Ako príslušníčky rovnakého slovného druhu v spisovnom jazyku sú úplne rovnocenné. Zásluhu na tom má tradícia slovenčiny postavená na múdrych princípoch, ktoré sa zrodili a utvrdili v časoch rozvoja pr-

vých kultúrnych spoločenstiev na úbočiach Matry, Fatry a Tatry. Starobylosť a teda nesmierna kultúrna hodnota týchto princípův sa prejavuje práve v zotrvačnosti pravidiel, ktoré vládnu nad princeznou i gazdinou rovnako prinajmenej od piateho, nášho pra-slovenského veku.

Škoda, že v našom republikánskom systéme nemáme také pekné a dobré princezné (nominatív množného čísla) ako napríklad *Monáčia*, *Holandánia* alebo *Dáni*. V občianskom živote sa to snažíme každý kompenzovať podľa svojich možností aspoň peknými a dobrými gazdinami (inštrumentál).

Pozor: Nehovoríme o „princezne“ a „gazdine“, ale o princeznej a gazdinej!

ÚSKOČNÉ SLOVIČKO „LEN“

LEN je jedno z najvyužívanejších slovenských slov v obchode. Nájedeme ho v každom reklamnom a propagačnom texte, ktorý ponúka tovar. Týmto slovom predajca skromne dáva najavo, že tovar je úžasne lacný, pretože stojí LEN toľko a toľko eur. Teda nám stojí za to okamžite ho kúpiť, aj keď ho prípadne nepotrebujeme.

LEN je vynikajúci nástroj na presvedčanie váhajúceho nákupcu, pretože ak niečo stojí LEN sto eur, kúpime to ochotnejšie ako dačo dvestoeurové alebo tristoeurové. V obchodníckom jazyku je to jeden z prvkov skrytého lichtenia vášmu citu pre výhodný obchod, pretože ak tovar oznámkovaný čarovným slovičkom „LEN“ kúpime, od zajtra budeme bohatší - ušetrili sme!

Niektorí mrzíti, čo nemajú radi obchodnú reklamu a nákupy vôbec, tvrdia, že slovo „LEN“ uvádzané pri cenách je výplodom neúprimnej trhovníckej mentality, pretože každý vie, že cena akéhokoľvek produktu nikdy nie je „len“ toľko a toľko eur, ale vždy „až“ toľko a toľko eur. Inak by vraj obchod nedosahoval vytižené zisky.

Nájdu sa aj takí, čo tomuto slovičku predpovedajú zánik, pretože sa častým používaním v obchodnej ponuke vyprázdňuje, podobne ako časté slovné spojenie „už od“ (lákadlo možnosti najnižšej ceny) alebo „super cena“ (lákadlo cenovej neprekonateľnosti). Ustavičným zapájaním takýchto bežných slov do fálošných kontextův nastáva erózia ich významu, naruša sa ich pravdivostný rozmer a postupne sa oslabuje ich informačná hodnota. Štylistickí zoldnieri v službách obchodu a prešibaní producenti komerčných kľamstiev to dobre vedia. Nevie to však bežný občan, ktorý nemá čas si uvedomiť, že ho obchod podsúvaním kľamlivých tvrdení okrem iného surovo podceňuje, ale čo je najhoršie: podobná manipulácia so slovami nám všetkým ničí materinskú reč, lebo ju oberá o dôležitosť.

BLAŽEJ BELÁK

(Pokračovanie zo 4. strany)

KREŠŤANSTVO V II. STOROČÍ

Krešťanstvo sa v našej domovine napodiv dobre zakorenilo. Informuje o tom obranca viery Tertulian vo svojom diele *Liber contra Iudeos*: „Všetky mestá (za Dunajom) otvorili svoje brány Kristovi, a toto krešťanstvo je totožné s rímskym, s hispánskym, s africkým a palestínskym.“ Aj ďalší, svätý Justín, ubezpečuje o našom krešťanstve slovami: „...a tie cirkvi za limesom (za hranicou) nemajú inú vieru a ústne podanie ako tie v krajoch galských, hispánskych a či na Východe, či v Afrike alebo v oblasti stredomoria. Ona (Cirkev) je tá istá po celom svete. Jednotu si udržuje návštevami a listami.“

NITRIANSKI KRÁLI V II. STOROČÍ

1. Kráľ z roku 97 pokračoval v Nitre. Nevieime dokedy.
2. Po ňom bol zvolený ďalší. Meno nepoznáme.
3. Roku 142 Rím dal nového kráľa. Meno nepoznáme. Vyšla o tom minca s nápisom „Rex Quadis datus“ („Kráľ daný Kvádov“). Zomrel roku 167.
4. V Nitre zvolili Aistomódia a čakali na potvrdenie z Ríma. Nedostali súhlas.
5. Zvolili si nového kráľa Ariogaisa, protirímsky zameraného. Cisár Markus Aurélius na jeho hlavu vypísal veľkú odmenu. Neskôr ho vo vojne Rimania zajali a cisár ho poslal do vyhnanstva v egyptskej Alexandrii.
6. Pred rokom 193 nám chýba meno ďalšieho kráľa.
7. Roku 197 XIV. légia v Carnunte zvolila za cisára zástupcu cisára v Panónii Septímia Severa. Ten potvrdil nového kráľa a daroval mu rímske občianstvo. Meno nepoznáme.

III. STOROČIE

Cisár Septímus Severus pokojne vládol až do smrti roku 211. Po ňom nastúpil na trón syn Caracalla. Po nástupe udelil všetkým slobodným občanom v ríši štátne občianstvo. To bola neslýchaná udalosť. Potom obvineného nitrianskeho kráľa Gabiomara dal popraviť. To sa mu stalo osudným, lebo v bojoch v Oriente bolo okolo neho veľa jazdcov z Kvádskeho kráľovstva. Od Kvádov mal aj telesnú gardu. Obľúbil si aj obliekanie podľa kvádskeho vzoru.

Tieto boje na Východe využili na Dunaji Kvádi a Sarmati. Vtrhli s vojskom do Panónie a strašne ju spustošili. Prenikli do severnej Itálie a došli až k cisárskemu mestu Ravenna pri mori. V Itálii nastal veľký strach. Vtedy Rím opevnili silnými hradbami, ktoré stoja dodnes.

Na Zátisie (Dácii) kmene pod vedením Vandalov útočili s veľkou silou. Ríša tlak nevydržala. Cisár Aurélius sa rozhodol maximum obyvateľstva presťahovať pod Dunaj na Balkán. Tam vytvoril novú provinciu Dáciu. Aj nový cisár Dioklecian mal na strednom Dunaji so slovanskými Germánmi veľké trápenie. Panóniu posilňoval náborom sedliakov z Kvádskeho kráľovstva. Mali mu pomôcť pri ochrane provincie.

KREŠŤANSTVO V III. STOROČÍ

Toto storočie je preslávené prenasledovaním krešťanov na západe aj na východe ríše. Krešťanstvo za hranicami kultivuje nové pokrešťančené národy a kmene a odovzdáva im antické dedičstvo. Tak za hranice pokračuje kontinuita západu. Naše kvádske Slovensko sa stáva oázou prenasledovaných krešťanov. Tí, ktorí sa báli mučenia, podľa Kristovej rady utekali za

hranice. Roku 202 bolo cisárskym ediktom zakázané prestupovať na krešťanstvo. Tertulian - obranca viery - zanechal citát zo svojho spisu, zaslaného cisárovi: „Keby sme (krešťania) odišli preč z ríše, za nami by tu ostala púšť.“ Pohanovia sa strašne hnevali na krešťanov, že uctievali drevo kríža, na ktorom rímske vojsko v Jeruzaleme popravilo Krista. To im pripadalo ako najväčšie bláznovstvo.

V Cirkvi prišlo k novinkám. Pápež Zefirín nariadil kalichy zhotovovať z ušľachtileho kovu. Pre 14-15 ročných

Vrátil krešťanom slobodu a majetky Cirkvi. Nový pápež Dionýz zreorganizoval v Ríme Cirkev. Na niekoľko desaťročí v ríši zavládol pokoj. Aj nový cisár Dioklecian spočiatku dal Cirkvi pokoj, lebo jeho manželka Priska a dcéra Valéria boli krešťanky. Pápež Dionýz je prvým pápežom, ktorý zomrel prirodzenou smrťou.

Dioklecian nastupuje na trón na prelome storočí. Až po zreorganizovaní ríše a rozdelení moci začal požadovať, aby občania pred jeho sochou v pohanských chrámoch a na námest-

kerne zabití. To rozzúrilo slovanských Kvádov a ich spojencov. Vtrhli do Panónie a v strašných bojoch roku 374 zničili dve légie a s prevľkou korisťou sa vrátili domov.

Cisár sa z Porýnia rýchlo vrátil do Panónie a prešiel s vojskom na naše územie. Légie zabíjali ľudí a pálili dediny aj s dobytkom. Po tejto výstražnej vojenskej lekcii sa vrátil s vojskom do Panónie do mesta Brigetionu. Pri rokovaniach pred cisárom sa nitrianskym vyslancom videli cisárovi požiadavky nesplniteľné. V rozrušení je-

známy pred rokom 371.

4. Gabinius je známy k roku 374, keď bol v Panónii na hostine zavraždený.

5. Posledného kráľa nepoznáme podľa mena. Spolu ich bolo päť.

V. STOROČIE

Do polovice tohto storočia Huni s domácimi vojakmi neprestajne chodili do západných krajín na zboj a lúpež. Prenikli až do severovýchodného Francúzska, kde boli na hlavu porazení pomocou rímskeho vojska na Katalánskych poliach roku 451. Tam bol ich koniec a stiahli sa na Ukrajinu. Obsadili si obchodnú cestu zo Škandinávie do Carihradu („Iz Variag do Griek“) a tam sa ich družiny asimilovali.

Podunajsko obsadili gótske kmene a upevnili tu ariánstvo. Z toho obdobia sa nám nič nezachovalo, lebo nitriansky kráľovský archív bol veľa razy zničený. Nitrianske kráľovstvo nebolo podriadené Hunom. Tí si na rozličné výboje verbovali Slovanov až od Baltického mora povodím Visly za žold a korisť (rabunk). Mená kráľov isto boli zachytené v Nitrianskych letopisoch, no nezachovali sa. Keď kvádska družinica skupina odtiahla do „bájnej“ Itálie, kde citróny a pomaranče dozrievajú, skončilo aj kráľovstvo. Odviezli si obrovské poklady zlata, striebra, medi, cínu a železa. Tak sa nám za Avarov kráľovstvo rozdelilo na dve kniežatstvá: Moravské a Nitrianske. Zanikla tradícia kráľov po roku 405.

VI. A VII. STOROČIE

K nášmu územiu sa v Nitre nezachovali záznamy o avarských vojnách, ktoré boli na Balkáne proti Carihradu. Mier si Carihrad vykupoval stanovením poplatku v zlatých solidoch (60-120 tisíc) a prepychovým tovarom, najmä orientálnymi textíliami. Kmene v Zadunajsku medzi Dunajom a Tisou si v Zátisí museli dodávať vojakov - pešiakov. Zaujímavosťou je skutočnosť, že Avari do Podunajska prišli bez žien ako jazdci. Cez zimu sa nassťahovali do slovanských dedín, kde plodili so Slovankami potomkov.

Toto potomstvo - prvá a druhá generácia - sa proti nim búrilo. V jednej takejto veľkej vojne sa k našim predkom pridal aj kupec Samo zo západu. So svojou kupeckou družinou sa veľmi vyznamenal v bojoch a s jeho pomocou prešli Avarov. Preto si ho náčelníci Slovanov zvolili za kráľa do Nitry. Mal podľa vtedajšieho zvyku veľa žien, synov a dcér. Panoval od roku 623 do roku 658.

Boli to zaujímavé časy na strednom Dunaji. Vládol z Nitry a viedol rozličné boje s Avarmi a Frankami. Ich kráľ Dagobert ho chcel premôcť. Dolu

Nitrianske slovenské kráľovstvo

chlapcov a dievčatá nariadil, aby pristúpili prvý raz k eucharistii na Veľkú noc. Na znak úcty k Matke Božej a anjelom začali ich zobrazovať v chrámoch. Navyše okolo hlavy Matky Božej a mučeníkov maľovali aureolu - zlatý okruh. Zefirina štátna polícia nakoniec vypátrala a popravila ho. Krešťania od katov dostali jeho telo a pochovali ho v Kalixtových katakombách. Po ňom nastúpil pápež Kalixt, ktorý dal pri ceste Via Appia vybudovať katakomby. Tam bolo pochovaných 46 pápežov a 200 tisíc mučeníkov. Hroby boli vytesané nad sebou v tufových stenách. To všetko sa stalo pred rokom 227.

Potom nastúpil nový cisár Alexander Severus. Zakázal prenasledovanie. Cirkev nebola v ríši trápená a vrátili jej majetok. Tak sa nanovo po ríši a za jej hranicami mohli rozširovať Tertulianove spisy. Cisár súkromne si ctí Abraháma a Ježiša Krista.

Roku 251 zvolili po 16 mesiacoch nového pápeža Kornela. Zvolal synodu do Ríma. Paulus Orosius vo svojich Dejinách Cirkvi udáva, že do Ríma prišlo 61 biskupov a z nich dvaja z Podunajska: jeden z Nitry (de Subura) a druhý z Jágru (de Agria). Z toho času sa zachovala aj správa o židovskej obci v Brigétii (v Komárome).

Roku 253 nové zúrivé prenasledovanie nariadil cisár Licinius. Vtedy celým rímskym a zahraničným svetom prebehla správa, že v Ríme na železnom rošte upálili diakona Vavrince a 50 krešťanov živých zhodili do rozpalenej vápenej pece. Potom Peržania zajali cisára. Zaživa ho dali odrať z kože a posypať soľou. Takto skončil tento ukrutník. Cisárov syn nastúpil na trón a z otcovej tragédie sa poučil.

tiach sypali na žeravé uhlie tymián, a tak mu vzdávali božskú úctu. Prenasledoval krešťanov. Dal zbúrať krešťanské chrámy a páliť liturgické knihy.

NITRIANSKI KRÁLI V III. STOROČÍ

1. Prvý pokračoval z 2. storočia. Menoval ho cisár Septímus Severus.
2. Druhý bol Gabiobomar, ktorého dal cisár Caracalla popraviť roku 214.
3. Tretí, štvrtý a piaty. Nepoznáme ich podľa mena. Nevieime, či zomreli v bojoch, alebo v Nitre. Spolu ich bolo päť.

IV. STOROČIE

V ríši nastala zmena. Kmene, ktoré dostali v provinciách pôdu, robili hraničiarsku strážnu službu. To bola novota. Už Dioklecian a po ňom Konštantín Veľký okrem náboru sedliakov usádzal na pôde aj zajatcov z vojenských ťažení.

K novým ťažkým bojom medzi Rímom a Nitrou došlo za cisára Konštantína (337-361). Nanovo vypukli aj za Valentiniána I. (364-375). O tom zachoval správu spisovateľ Ammianus Marcellinus, ktorý bol správcem hornej Panónie. Keď nakoniec légie prešli po pontónovom moste cez Dunaj a v zovretých kolónach postupovali na Nitru, tak Valentiniánovi vyslali posolstvo s cieľom zastaviť boje a dojednať mierovú dohodu. Kráľ Viduár na čelo postavil svojho syna Vitrodora. Dostali milosť a vrátili sa domov. Cisár pre každý prípad začal na našom území pri Dunaji stavať vojenské pevnosti bez dohovoru s Nitrou. Posolstvo v tej veci u cisára intervenovalo, no nepochodilo. Veliteľ hornej Panónie pozval na hostinu z Nitry kráľa Gabinia a po hostine pri odchode ho dal zá-

den z poslov vyzul čizmu a hodil ju na protest smerom k cisárovi na pahorku s výkrikom: „Mor ho! Mor ho! Mor ho!“ Tak nám to zapísal Ammianus Marcellinus. Cisár z rozčúlenia dostal infarkt a v Brigetione skončil. Vtedy naposledy boli légie na našom území.

Z východu sa začali cez Valašsko tlačiť Huni. Veľa slovanských kmeňov strhli so sebou do Podunajska. Nakoniec Rím sa s nimi dohodol o prepustení Panónie. Dali rukojemníkov a uzavreli mier. Rukojemníci odišli do mesta Ravenny, kde získali nové vzdelanie a osvojili si latinčinu. To bola stará rímska taktika - vychovať kádre pre barbarov. Medzi rukojemníkmi bol aj Atila. Ten po nastúpení na trón za vedúceho svojej kráľovskej kancelárie si vzal panónskeho senátora Oresta. Rímsky svet sa rúcal, ako to zapísal cirkevný otec svätý Hieronym, Dalmatínek a Slovan.

KREŠŤANSTVO V IV. STOROČÍ

nemalo prekážky pri svojom šírení a prehľbovaní. Ako predtým malo stále svojho biskupa. Prenasledovanie skončilo v samotnej ríši. Konštantín Veľký dal Milánskym ediktom krešťanom slobodu popri pohanoch (313). Keď Konštantín v Ríme postavil Baziliku svätého Petra vo Vatikáne, tak krešťania z celej Európy chodili (putovali) ku hrobom Apoštolov v tejto bazilike.

NITRIANSKI KRÁLI V IV. STOROČÍ

1. Prvého kráľa v tomto storočí nepoznáme podľa mena.
2. Ani druhého kráľa nepoznáme podľa mena.
3. Viduár so synom Vitrodorom je

Dunajom vypravil veľké vojsko. Malo obsadiť ústie Váhu a starej rieky Nitra. V ústí Váhu bol vodný hrad, ktorý mal strategické postavenie v nitrianskom kráľovstve. Tam došlo k veľkej riečnej bitke. Frankovia boli na hlavu porazení a Nitra mala od nich pokoj. Franci letopisci túto strašnú ničivú bitku opisali a pomenovali aj hrad. Pretože oni vo svojej reči Váh mali zaznačený ako Vogas, tak hrad pomenovali Vogastiburg. Rozlúštil to Prof. Šimon Ondruš.

Z tohto 7. storočia nepoznáme mená ďalších kráľov z Nitry. Došlo k emancipácii podriadených kniežatstiev, ako to sem-tam zaznačili západné letopisy (chodenie na snemy do Bavorska).

VIII. STOROČIE

Vyplňujú ho avarske výboje smerom na západ a juh do Itálie. Nahromadili obrovské bohatstvo v zlate a striebre vo svojom centrálnom hrade, v hrinku. Definitívne ich porazil cisár Karol Veľký so svojim synom Pipinom, italským kráľom. Ten od juhu so Slovanmi dobyl povestný hrnk a na vozoch dopravil časť bohatstva otcovi Karolovi a pápežovi do Ríma. Letopisci zachovali údaj, že 25 rokov sa zlato a striebro v Európe nečalo.

Osudy kráľovstva v Nitre nepoznáme, lebo letopisy - kroniky boli neskôr zničené nepriateľmi starého Slovenska.

O kresťanstve vieme len toľko, že sa zmenilo na ariánske od polovice V. storočia. A toto ariánstvo v Ríme aj v Carihrade terminovali ako pohanstvo. (Objavil to F. V. Sasinek.)

Po porážke Avarov slovenské vojenské družiny z Potisia prešli na sever a obsadili Nitru a na ostrove rieky Moravy si postavili „nevidanú“ pevnosť. Tam sa usídlil vládnuci rod Mojmirvcov po vyhnaní Pribinu z Nitry.

IX. STOROČIE

Frankovia odstavili Mojmiria I. od vlády a menovali za moravské knieža z tohto rodu Rastica. Do Nitry menovali jeho synovca Svätopluka. Keď ten odstavil Rastica od moci, stal sa neobmedzeným panovníkom v obidvoch kniežatstvách. Keď ho Karolman zajal a uväznil, tak sa z väzenia vymanol, až keď ho Karolman postavil na čelo svojho vojska do vojny proti moravskému Slavomírovi. V noci pod Devínom prešiel k Slavomírovi a načisto zničil s Moravanmi Karolmanovo vojsko. Podľa stredovekého zvyku na mieste víťazstva, na devínskom návrší, postavil impozantný chrám. Aj Konštantín Veľký postavil Carihrad na mieste víťazstva nad východným cisárom Licíniom.

Svoju moc šírili Svätopluk na sever do Poľska, na západ do Čiech a Lužice a na juh do Potisia. Na vrchole moci bol na rozkaz pápeža korunovaný za kráľa. Aj keď nitrianske letopisy boli zničené, predsa preveľká a slávna udalosť o jeho korunovaní prenikla na všetky strany Európy. Na juhu ju nám zachoval vo svojej Kronike dukliansky pop. Prišiel sem pápežov vikár, dvaja kardináli a biskupi. Mali pre obrovské kráľovstvo vysvätiť aj nových biskupov. Preto aj nástupca arcibiskupa Metoda - Gorazd - sa mal ísť do Ríma len prezentovať. Veď arcibiskup Metod bol aj pápežským legátom pre slovenské krajiny.

Svätopluk je našim posledným známym kráľom z Nitry. V bohatej Nitre vládol a šírili veľké slovenské meno po celej Európe.

Rád pri prepisovaní našej histórie podľa pramennej pravdy pripájam osvetlenie pojmu Veľká Morava. Tento pojem sa v prameňoch nachádza len u carihradského cisára Porfýrogenéta v knihe, zostavenej pre jeho syna s názvom „De administrando Imperio“. Tam potvrdzuje to, čo o Podunajsku napísal Bavorský geograf: „...Česi, ktorí majú 15 miest - žúp, Moravia majú 11 miest - žúp... je národ, ktorý nazývajú Moravanmi (Merehanmi) a tí majú 30 miest - žúp...“ Porfýrogenétes krajinu „Veľká Morava“ umiestňuje za Tisu, do ktorej sa vlievajú rieky sedmohradské: Temeš, Maruša, Kriš a Samoš“. To je časť starej rozvinutej rímskej provincie Dácie, nazývanej aj Bracta (O. Halaga).

Pred koncom 19. storočia vznikla Česká univerzita v Prahe rozdelením Ferdinandovej univerzity nemeckej. Českí profesori začali budovať univerzitné dejiny Českého kráľovstva a dopustili sa dvoch lží: Písmo v glagolike nazývané „jat“, ktoré slavisti učili ako slovenské „ä“, Prof. Polívka s cieľom zamaskovať dejiny slovenskej Moravy a Nitry zaviedol písanie „č“ (e s háčikom a s výslovnosťou „ie“). Druhá lož je ustanovenie termínu Veľká Morava „vzhľadom na rozšírení Svätoplukových ríše“. Čiže „ukradli a preniesli Porfýrogenétov termín na Svätoplukove kráľovstvo“. A odchovanci marxistických škôl to v historickej spisbe do omrzenia „opakujú“. Samozrejme, pripojená slovenská Morava dominuje aj v súčasnosti (oslavy sv. Cyrila a Metoda v Ríme) ako súčasť českých dejín.

V Ríme vedeli presne, kde sa nachádza Moravia superior (Výšná Morava) a kde je Moravia inferior (Nižná Morava). Metod bol ustanovený za arcibiskupa obidvoch Moráv (rozlúštený „duál“ Prof. Stanislavom). Aj Assemaniho evanjeliár udáva na deň smrti arcibiskupa Metoda, ktorý sídli v meste Morava (Moravia), ktorú zničili starí Maďari roku 904. V Nižnej (inferior) Morave mohol svoju právomoc uskutočňovať arcibiskup Metod až keď z nej Svätopluk vyhnal bulharské posádky a zriadil svoje kniežatstvo v prastarom sídelnom meste Varadine (Veligrad, v súčasnosti Oradea Mare). Podriadil mu všetky provincie - županstvá od Slanských hôr až po Železnú vráta na Dunaji. Odtiaľ boli z Misijnej školy vyhnaní „žiaci“ - profesori na škole do Bulharska v pôste „onoho“ roka. (PhDr. Andrej Škovierra uvádza dôkaz.) A navyše v Živote Metoda máme pasáž: „...do jeho rúk (Metoda) sú vložené od Boha a Apoštolskej stolice všetky slovenské kraje.“

Sardická synoda roku 342 ustanovila, že sídelné mestá biskupov a arcibiskupov majú byť v sídelných mestách krajín alebo vo veľkých mestách - obchodných centrách. Preto aj Metod mal určené sídelné mesto v rodovom meste Mojmirvcov na ostrovnom meste Morava (v súčasnosti Valy pri Mikulčiciach). To isté sa stalo v Nitre za Mojmiria II. aj v Krakove, v Spišskej Kapitule („civitas olim cathedra, hodie collegiata“) a podobne pre Potisie Veľký Varadín (Veligrad).

Cirkevné právo - vtedy „Decretalia“ - malo presný postup. Kto to neovláda a „spiritizuje“ dopúšťa sa historického podvodu. Každá hypotéza musí z niečoho konkrétneho vychádzať. Ináč je to blud a zavádzanie čitateľov či študentov na školách.

ANTON SEMEŠ

Reštart alebo postupný zánik

(Pokračovanie z 3. strany)

Slovenská politika a verejnosť stojí na dejinnej križovatke. Je tu krátky čas nového hľadania, nakoľko väčšina súčasných inštitúcií a mechanizmov nie je žiaľ dôveryhodnou zárukou dôstojného života, slušnej ľudskej perspektívy pre občanov a skutočného rozvoja demokracie. Dôjde k reštartu štátu pozitívnym smerom, alebo bude pokračovať fakticky postupný úpadok štátu, marginalizácia občanov, odumieranie funkcií štátu a ich faktické a postupné nahradzovanie neformálnymi, nevolenými, nelegitímnymi a nelegálnymi mocenskými štruktúrami, slúžiacimi úzkej privilegovanej vrstve a zahraničným vplyvom. Cestou riešenia môže byť výrazné rozšírenie prostriedkov priamej demokracie, a to cez právne záväzné referenda s menším kvórom voličov, kombinovaný volebný systém s priamou voľbou kandidátov v konkrétnych väčšinových volebných obvodoch a ďalšie ústavné zmeny, vrátane rozšírenia právomocí priamo voleného prezidenta (možno podľa súčasného francúzskeho modelu). Takisto je potrebné stanoviť efektívne legislatívne a sankčné bariéry medzi výkonom verejnej moci a výkonom biznisu a lobingu. Podstatou však bude presadenie kultúry, kultúrnosti, morálky, kompetentnosti, dôveryhodnosti a jasnej zodpovednosti v politike a v orgánoch verejnej moci. Ako prejav úprimnej snahy o zmenu k lepšiemu mal by parlament urýchlene prijať Magnu chartu slovenskej kultúry a vzdelanosti ako súbor rôznorodých opatrení na postupné zlepšenie súčasného neradostného stavu kultúry, kultúrnosti, záchrany kultúrneho dedičstva a v záujme skutočnej plurality médií a rozvoja vzdelanosti. V prípade pokračujúceho nezáujmu mocných o riešenie vecí verejných v prospech občanov sa ešte môžu vrátiť do ulíc „gorilie“, možno iné, sociálne protesty, ktoré minimálne budú mať dopad na spoločenskú atmosféru pri prezidentských voľbách. Spomeňme možno nedostatok počiatočného taktu a hlavne veľkorysejšieho prístupu k požiadavkám učiteľov, sestričiek, ktorí sa opierajú o podporu verejnosti. Všeobecne sa pokladá vzdelané Slovensko za záruku jeho lepšej budúcnosti. Z tejto základnej tézy však je nezodpovedné v praxi urobiť len obyčajnú frázu. Z hľadiska stavu bezpečnosti vedie súčasná situácia ochrany slušných ľudí v problémových oblastiach, až k vynútenému odchodu obyvateľov z problémových miest a k vyľudňovaniu (a k zmenám etnicity) niektorých obcí a regiónov. To primárne nevyplýva len z nedostatku existujúcich právomocí orgánov verejnej moci, ale tiež z alibistického nezáujmu zodpovedných o reálnu ochranu slušných občanov v ich bydlisku a na verejnosti, vrátane neodkladnej nápravy spáchaných krívd a nekompromisného postihu vinníkov. Čo je však nebezpečné, dnešná bezmocnosť slušných ľudí môže nahradiť neštandardné, skratové a svojpomocné riešenia. Bežní občania nemajú peniaze na platenie súkromnej bezpečnostnej služby vo svojom bydlisku a na priemyselnej kamery, navyše platia dane štátu a obci, ktorá ich nedo-

statočne chráni. Nalejme si v tejto súvislosti čistého vína. Rovnako kvalitne a efektívne sa musia chrániť obydlia slušných občanov v „hornej-dolnej“, ako sa chránia parlamentné priestory a cudzie zástavy. To je ústavne garantovaná rovnosť. Pokiaľ štátne orgány a obce nebudú dôsledne, promptne a za každých okolností chrániť slušných ľudí od Bratislavy až po najmenšiu obec, stratia i posledné zvyšky svojej právnej autority. Je tu reálne nebezpečenstvo, že postupne nastúpi neriadena svojpomoc s novými nepravými autoritami volajúcimi (najskôr miestne, neskôr regionálne a celoštátne) po nastolení poriadku, spravodlivosti, vymožitelnosti práva a spoločenskej autority s nevyočítateľnými dôsledkami pre spoločnosť a jej ďalší vývoj. Verejnosť postupne stráca trepezivosť s prázdnyimi slovami politikov a ich pokryteckým správaním, kde politik často rád prezentuje osobné materiálne bohatstvo a zároveň žiada o ďalšie uspokojenie svojich skromných spoluobčanov. Štandardní politici a médiá mnohokrát strašia verejnosť extrémistami, ale nesnažia sa o reálnu zmenu k lepšiemu, aby extrémisti stratili živnú pôdu pod nohami a svoje nosné témy. Vytvárajú doslova vákuový stav s otvoreným koncom pre demokraciu. Ak takto budú pokračovať svojím reálnym nezáujmom o riešenie vecí verejných, tak (ne)priamo a relatívne dosť rýchlo privolajú ďalších domnelých alebo skutočných extrémistov. Žonglovanie slovami a zastieranie podstaty problémov trochu pripomína obdobie komunistickej totality, kedy každý aktívny kritik stavu spoločnosti bol pokladaný automaticky za „protisocialistický živel“ a dnes div nie za extrémistu. S „protisocialistickým živlom“ vtedajší režim nediskutoval, stačila takáto nálepka, a iné názory boli takto odbavené, pravda len dočasne a vieme, ako to nakoniec skončilo. Poučme sa z histórie, ktorá ide neúprosne ďalej a dobieha nepripravených. Zamyslime sa nad tým a nerobme ďalšie chyby. Je to v záujme občanov, ale i dnešných politických elit. Štát nemôže byť ohrozený jedným neformálnou špičkou moci hore s absenciou zodpovednosti a zároveň budúcim a postupným hľadaním svojpomoci dole u obyčajných občanov, ktorým sa nepomáha. Pokiaľ štát nezíska späť autoritu a nebude tvorcom a strážcom hodnôt, tak spoločnosť a štát čakajú ťažké a veľmi neisté časy.

Súčasnú výkonnú moc možno relatívne pozitívne hodnotiť z hľadiska jej zatial' aspoň počiatočných snáh o čiastočné riešenie 20 rokov vôbec neriešeného rómskeho problému. Pokrytecké útoky časti tretieho sektora na tieto iniciatívy akoby hovorili, že je lepšie alibisticky mlčať, nanajvýš z času na čas zarábať na sterilných workshops a v podstate ignorovať reálne riešenie tejto pre Slovensko životne dôležitej problematiky. Rozhodujúce však budú nie proklamácie, ale reálne kroky. Pozitívom je i záujem o reformu či skôr integráciu miestnej štátnej správy. Pokiaľ však nedôjde k spojeniu tejto reformy miestnej štátnej správy s komunálnou reformou obcí, výsledky budú polovičaté a rozpačité.

Nemožno mať tiež námitky proti súčasnému zníženiu príspevku do druhého piliera, snahu o vytvorenie jednej zdravotnej poisťovne a zvýšeniu daňovo-odvodových povinností bánk a prirodzených monopolov. Vo vzťahu k malým a stredným slovenským podnikateľom a potencionálnym, novým zahraničným investorom kritici poukazujú, že daňový rast bude mať naopak kontroverzné dopady s oslabením rastových možností Slovenska, poklesom slovenskej ekonomickej konkurencie v stredoeurópskom meradle a s otáznym vplyvom na zvýšenie daňových príjmov štátu. Osobitnou kapitolou je relativizácia a ekonomizácia problematiky hazardu bez pochopenia a zohľadnenia drastických, devastujúcich a dlhodobých morálno-zdravotno-sociálno-ekonomických dôsledkov a výrazne negatívnych spoločenských súvislostí hazardu pre jednotlivca, rodinu, obec a štát. Podobá sa to politickému hazardu s hazardom. Táto téma môže byť ešte výbušnou politickou témou nielen prezidentských volieb. Je tiež na počudovanie, že za dlhé roky cirkvi na Slovensku nevyjadřili k tejto problematike svoje zásadné a jednoznačné stanovisko, možno s napodobením prístupu nášho južného suseda k hazardu. Zdá sa, že politické elity po voľbách akoby tiež prestali mať záujem o vlastenectvo a to sa (možno dočasne) vytratilo zo slovníka politickej elity. Tiež pod dojmom momentálneho parlamentného pohľadia cítiť, že vlastenectvo nie je súčasťou vnútornej výbavy väčšiny politikov, ale len krátkodobý rozmar v čase, keď to politicky aktuálne potrebujú. Celkom symbolicky a obrazne na Bratislavskom hrade sa asi nikto nechystá vrátiť Svätoplukovi kráľovský titul, ktorý nechal pred časom „odobrať“ konkrétny politik. Treba však dodať, že o budúcom slovenskom prezidentovi rozhodnú nakoniec vlastneckí voliči svojím výrazným príklonom ku kandidátovi alebo svojím rozdelením hlasov medzi kandidátmi. Obdobne sa to bude týkať budúcich parlamentných volieb, a to v čase veľmi neistých ekonomických čísel.

Ak teda zhrieme. Bude tu Slovenská republika o ďalších dvadsať rokov? Budúcnosť Slovenska závisí od miery odbornej schopnosti, osobnej odvahy politikov, čestnosti voči občanom a vlastnej inovatívnej politiky elit. To sa odvíja v nemalej miere od vyvarovania sa chybných úvah a rýchlej nápravy minulých a dnešných chýb, lebo dôsledky chýb politikov počítame všetci. Je to oveľa pragmatickejšie, ako zotrvať za každú cenu na postojoch, ktoré sú vzdialené od reality a prospechu spoločnosti. Ako sa hovorí, len hlupák sa nemýli a múdry sa z omylu aspoň poučí.

Nakoniec dnešným, prevažne navonok sa tváriacim, pragmatickým slovenským politikom predkladáme na zamyslenie myšlienku známeho, kontroverzného, ale viac než pragmatickejšie, ako zotrvať za každú cenu na postojoch, ktoré sú vzdialené od reality a prospechu spoločnosti. Ako sa hovorí, len hlupák sa nemýli a múdry sa z omylu aspoň poučí.

BRUNO ČANÁDY

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o., Wolkrova 39, 851 01 Bratislava. Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Predseda redakčnej rady: *Július Binder* – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Cena jedného čísla je 1,20 € – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty alebo e-mail: ganisnina.renata@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O.BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail:

zahranična.tlac@slposta.sk. – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo EV 757/08. – Prijímame iba príspevky napísané elektronicky. Nevyžiadané rukopisynevraciame. – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – internetová stránka a archív Kultúry: www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR. – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Dostali sme do redakcie pekný list z Valtíc. A v ňom rukopis, resp. jeho úryvok, ktorý je spomienkou na Alexandra Macha. Isteže, je to osobné, subjektívne spomínanie autora. Ale dva fakty nás vedú k tomu, aby sme spomienky publikovali: 1. autor je Čech a 2. nikdy nie je dost autentických svedectiev o historických postavách z obdobia, kedy medzi dvoma zverškými režimami, doslova medzi Charýbdou a Scyllou, plávala lodička slovenského národa. Preplávala medzi nimi možno s poudieranými bokmi, ale celá, doslova ako Noemova archa. Preto akokoľvek budeme kriticky nazerať na prácu lodivodov, zostanú navždy tými, ktorí našli odvahu stát pri kormidle samostatného štátu.

Aby sme zachovali autenticitu spomienok, text publikujeme v pôvodine.

REDAKCIA

Šaňo Mach byl střední, spíš menší postavy, ušlechtilé tváře, štíhlý. Poslední léta poměrně rychle zešedivěl. Dvakrát jsem viděl i jeho paní, která byla původním povoláním magister pharmaciae; při návštěvě jsme seděli totiž ve stejné místnosti. „Vieš, Vlado, prečo bol v tom a v tom roku zjazd Slovenskej ľudovej strany v Košiciach?“ „To neviem,“ odpovedal som. „Lebo tam bola budúca pani Machová.“ Dala prednosť jemu pred jedným generálom, ktorý se o ni zajímal.

Hovořili jsme v průběhu let spolu často, jednak na vycházkách, jednak při práci v záhradě. Za budovou třetího oddělení byla totiž malá zahrada, kde byly zasazeny astry. Vedle budovy byl trávník. Bydlel jsem jeden čas na kobce se dvěma vězni, kteří se spolu nesnesli. Často vládlo mezi nimi napjaté mlčení nebo se dohadovali zvýšeným hlasem. Když jsem hovořil s jedním, vyčítal mi to druhý. Hovořil-li jsem s druhým, vyčítal mi to první. Napjatá atmosféra vládla na kobce po celé týdny.

Jednoho dne odemkl mladý dozorce dveře a zeptal se mne: „N., nechcete si vzít na starost zahradu?“ Přijal jsem nabídku, protože znamenala osvobození z nepřijemného ovzduší kobky o devíti metrech čtverečních na půldruhé až dvě hodiny a možnost většího pobytu na čerstvém vzduchu. Po čase jsem začal zdůrazňovat, že nemohu být s prací hotov, že potřebuji pomoc. Dozorci mně dovolili, abych si vzal na práci ještě jednoho vězně. Velmi často jsem s sebou bral Šaňu Macha, který už tehdy měl za sebou téměř dvacet let vězení.

Nevýhoda byla, že zahrada se nacházela v rohu u zdi, přímo pod špačkárnou. Druhá špačkárna byla nedaleko. Museli jsme proto být stále v pohybu. Když jsme si chtěli více pohovořit, šli jsme na druhou stranu budovy. Bylo však třeba dávat ustavičně pozor a být připraven na odchod pro případ, že by se otevřela brána nebo dveře, jimiž se vycházelo z třetího oddělení.

Za několik měsíců práce na zahradě, případně na vycházkách v průběhu několika let, jsme si toho mohli říct mnoho. Šaňo vzpomínal na monsignora Hlinku. V třicátých letech Šaňo onemocněl. Měl stín na plicích a léčil se v sanatoriu ve Vyšných Hágách ve Vysokých Tatrách.

Jednou se špička Ludové strany rozhodla, že Šaňu navštíví. Když přišli do sanatoria, napomínali někteří monsignora Hlinku: „Monsignor, nieže budete hovoriť so Šaňom o smrti!“ Hlinka prisľbil. Když vyjeli výtahem nahoru, šel jeden z návštěvníků napřed, zaklepal na dveře a otevřel. První vešel Hlinka. Nepozdravil a hned položil otázku: „Tak, Šaňo, ako to máte s Pánom Bohom?“

Šaňo vzpomínal na vězení První republiky. Dostal jednou krátký trest za článek kritizující československý stát.

„Byla neděle,“ řekl, „a já stál u okna. Svítlo pěkně slunko a pozoroval jsem, jak se procházejí milenecké a manželské páry, jak děti skotačí a dospělí se baví. Přepadla mne melancholie.

Říkal jsem si: Vidíš, venku je tak pěkně, lidé se volně procházejí a ty tu musíš sedět.“ - Vzpomínal při tom na rozdíl vězeňského režimu a výši trestu tehdy a za vlády komunistů. Vzpomínal také na Tuku, který si za První republiky odpykával svůj trest za velezradu na Borech. Přijížděla za ním často manželka a zůstala v Plzni několik dnů. Dopoledne se s ním procházela po vězeňském dvoře. Jídlo si Tuka nechával posílat z hospody. Každou knížku, kterou chtěl, si mohl objednat a přečíst nebo prostudovat...

Asi dvakrát přijel do Valtic jeden slovenský novinář. Ministerstvo vnitra mu povolilo pohovor se Šaňou Machem.

Položil mu mnoho otázek a Šaňovi nebylo na počátku jasné, proč ho vlastně navštívil. Hlavní důvod návštěvy se objasnil, když vyšel v novinách článek o košickém pokladu. Šaňo poprosil novináře o knihu Karla Kosíka, o které se tehdy hodně hovořilo - o „Dialektiku konkrétního“. Dlouho jsme se těšili, že si ji budeme moci přečíst. Kniha však nikdy nedošla.

Založení Slovenského státu zdůvodňoval Šaňo Mach především informacemi o záměrech Maďarů. Chtěli obsadit Slovensko, a to buď sami, nebo společně s Poláky. Maďari by si v tomto případě obsadili jižní půlku a Polákům by přenechali sever. Slováci proto Maďary předehli a začali vyjednávat s německou vládou, která nakonec s jejich plány souhlasila.

Vzpomínal jednou na návštěvu u Hitlera. Byl vděčen vyslanci Chvalkovskému, který ho upozornil na „návštěvní rituál“. Než se návštěvník dostal k vůdci, musel projít několika místnostmi. Tím mělo být vystupňováno psychologické napětí hosta. Tím, že byl Šaňo informován Chvalkovským předem, nedošlo u něj k této psychologické reakci.

Jednou v sobotu jsme viděli hrubý propagandistický film o Slovenském státě. Scény ze slovenského politického života se zde střídaly se scénami německého nacistického režimu, oddílů SS atd. Ve filmu byla také zachycena návštěva Šaňi Macha v jeho rodišti, Slovenském Meděři. Rodáci se shromáždili v sále, aby ho přivítali a vyslechli si jeho řeč. Když jsme se vrátili na oddělení, myslel jsem, že Šaňo bude kritizovat propagandistický ráz filmu. Jeho první slova však byla:

„Jsem rád, že jsem viděl tento film. Po mnoha letech jsem spatřil opět svou matku. Seděla v první řadě v sále mého rodiště.“ Jeho matka byla už řadu let mrtva...

Na jedné vycházce jsme se procházeli spolu tři - Šaňo Mach, Jaroslav Cuhra a já. Slíbili jsme si, že budeme, pokud jde o české a slovenské záležitosti, říkat vždy pravdu. A myslím, že jsme tento vzájemný slib při svých pohovorech dodrželi.

Jako ministr vnitra nechal Šaňo Mach znovu prošetřit Štefánikův případ. Dospěl nakonec k závěru, že o příčině ztroskotání jeho letadla není možno se vyslovit s naprostou jistotou. Pravděpodobný závěr jeho šetření byl tento: Štefánik letěl na

nemohla dovolit, aby se něco takového opakovalo. V zimě se však ještě po krátkou dobu zpracovávaly namrzlé citrony. Říkalo se, že jich namrzl celý nákladní vlak. Nemohly proto přijít do prodeje. Byly zpracovány na citronovou šťávu. Ony měsíce, kdy se připravovalo na třetím oddělení ovoce na zavařování, byly jediným obdobím ve vězení, kdy jsme měli dost vitamínu C.

Mezi vězni, kteří zpracovávali ovoce, byl i Šaňo Mach. Stalo se, že mu vězeň, který seděl vedle něho, dal facku. Když to viděl jiný vězeň, který se špatně pohyboval, protože v dětství prodělal obrnu, vzal židli a praštil jí po útočnickovi. Tím chtěl dokázat Šaňovi své sympatie. Naštěstí nedošlo k vážnějšímu poranění, protože by jinak celá záležitost mohla skončit u soudu nebo alespoň u raportu.

Udivovalo mne, že si Šaňo Mach uchoval poměrně dobrý zdravotní stav. Seděl až dvě desítky let. V posledních letech se však přece přihodilo něco, co nikdo nečekal.

Po určitou dobu bydlel na kobce s jedním Slovákem, akademicky vzdělaným, ale u jiných vězňů ne příliš oblíbeným. Tento vězeň začal mu vyčítat určité činy a události, které se sběhly za druhé světové války, jež však Šaňo Mach nezapřičinil. Spoluvězeň se neovládl a začal po něm rvát. Tento výstup měl špatnou dohru: Šaňu Macha „klepla malá mrtvička“. Šest týdnů strávil ve vězeňské nemocnici.

Na třetím oddělení byl jeden mladý vězeň, který zavraždil malé dítě tím, že je připíchl krumpáčem k zemi. Tento vězeň nebyl psychicky zcela normální. Bylo utrpením bydlel s ním na jedné kobce. Mimo jiné nemyl si např. nohy. Stávalo se, že ředitelství jej umísťovalo na kobce s určitým politickým vězněm, kterého chtěli potrápiti. S tímto vězněm musel bydlel na kobce delší dobu jeden kněz, který měl kdysi v pražské arcidiecézi významnou funkci. Nemohl už vydržet zápach svého spoluvězně a nabídl se, že mu bude mýt nohy. Spoluvězeň to přijal. A když se rozcházeli, dokonce se rozplakal. I Šaňo Mach s ním musel půl roku bydlel. Několikrát žádal o jeho přeložení, ale vždy marně. Když stížností nepomáhaly, nechal se Šaňo předvést k náčelníkovi a řekl: „Když jsem byl odsouzen, pane náčelníku, přišel za mnou pan N.“ a jmenoval jednoho z nejvyšších postavených úředníků ministerstva vnitra. „Řekl mi,“ pokračoval Šaňo, „Kdybyste měl někdy nějakou stížnost, obraťte se na mne.“ Dodnes jsem nevyužil této možnosti. Jestliže však ihned nepřemístíte mého spoluvězně na jinou kobku, napíši tomuto pánovi na ministerstvu.“ Stížnost měla účinek. Když se Šaňo vrátil na kobku, už byl nepřijemný vězeň přemístěn.

Na Šaňu Machovi jsem obdivoval to, co jsem si u něho nazval savoir vivre - umění žít; ne v onom bonvivantském smyslu: mít se dobře, dovést užívat života; nýbrž umět žít. Představte si, že sedíte ve vězení dvacet let a máte pořád dobrou náladu, jste i vyrovnaný, často se objevuje úsměv na vaší tváři. Řada vězňů měla větší znalosti než Šaňo Mach. Vědomosti z oboru státovědy měl rozhodně Jaroslav Cuhra větší.

Říkali o Šaňovi, že dřív takový nebyl, že ve vězení se prohloubil. To věřím, protože když čtu referáty o jeho řečech v tisku za druhé světové války, nejsem nadšen. Byl jistě v minulosti přehnaným nacionalistou. Ve vězení chodil, bylo-li to možno, denně k svátostem, modlil se a vzdělával. V pohledu na situaci svého národa a na Evropu byl v době, ve které jsem se s ním stýkal, o třicet let před svými krajany.

Zmiňoval se mi jednou o skupině Slováků, kteří se chtěli spojit s Poláky. Pokud šlo o soužití s jinými národy, byl pro soužití s Čechy. Poměr Slováků a Poláků byl za První republiky jedna ku dvanácti. Početní poměr Slováků a Čechů byl tedy jedna ku třem. Lépe je žít ve spojení národům v početním poměru jedna ku třem, říkal, než jedna ku dvanácti. Dále zdůrazňoval, že situace menších národů byla v Polsku mezi dvěma válkami horší než v Československu.

Jednou za Druhé světové války si stěžoval slovenský vyslanec v Moskvě, že je ustavičně sledován. Jakmile někde jel se svým autem, jelo za ním sovětské auto, jež ho mělo hlídat. Zpráva byla předána Šaňu Machovi, který dal příkaz sledovat stále auto sovětského vyslance v Bratislavě. Po nějakém čase vyjednal si vyslanec audienci u Šaňi Macha. Stěžoval si, že je stále sledován a ptal se po příčině. Mach mu řekl: „Pane vyslanče, my jsme mladý stát a nevíme někdy, jak máme to nebo ono dělat. Pozorujeme tedy starší státy s větší zkušeností a zařizujeme se podle toho.“ Sovětský vyslanec to pochopil. Brzy nato přestalo sledování auto slovenského vyslance v Moskvě a Šaňo Mach dal příkaz, aby auto sovětského vyslance v Bratislavě nebylo nadále sledováno.

Šaňo Mach měl v místnosti, v níž úřadoval, odposlouchávací zařízení. Používal je málokdy. Stalo se například, že zapjal zařízení při nějaké návštěvě a přebral pak návštěvníkovi, o čem před chvílí vyprávěl. (Za druhé světové války nebyla odposlouchávací zařízení tak běžná jako dnes.)

Poukazoval na rozdíl počtu tajných policistů za Slovenského státu a dnes. Měl, pokus si pamatuji, na celém území 47 tajných policistů. Dnes jich má jeden okres více.

Věděl například o schůzkách skupin, které byly proti němu. Když akce skupiny byla příliš patrná, měl obavu, aby se o věci nedovědělo gestapo. Stalo se, že si pozval na ministerstvo manželku jednoho člena skupiny a vedl s ní obyčejný společenský pohovor. Během pohovoru se paní zeptala, zda by si nepřála kávu. (Zrnková káva byla za války vzácná.) Šel pak do kouta, kde měl na stole vařič a kávu sám připravil. Přitom mluvil ztišeným hlasem - jak se říká „pod vousy“: „Nemohu pochopit, že ti a ti lidé jsou tak neopatrni. Zase se šli tam a tam.“ Mluvil samozřejmě natolik hlasitě, aby to dotyčná pani mohla slyšet. Když postavil kávu na stůl, u něhož oba seděli, pokračoval v běžném společenském pohovoru. Je samozřejmé, že paní doma referovala o tom, co si Šaňo říkal „pod vousy“.

Šaňo Mach byl proti volbě Tisa za prezidenta. Zdůvodňoval to tím, že není dobré, aby v době ohrožení byl na čele státu kněz. Jeho případná nesympatická rozhodnutí, vynucená tlakem situace, jsou pak přičítána na vrub církve.

VLADIMÍR NEUWIRTH

Spoluvězeň Alexandra Macha spomína

Slovensko italským letadlem. Italská vlajka má tytéž barvy jako vlajka maďarská - bílou, červenou a zelenou. V té době docházelo na slovensko-maďarských hranicích k častým incidentům.

Když Štefánik letěl se svým letadlem, jež mělo na svých křídlech zmíněné barvy, domníval se jeden z

Alexander Mach

vojáků, kteří tyto hranice hlídali, že jde opět o maďarskou provokaci a začal po letadle pálit. Nešťastnou náhodou je zasáhl. Je nutno říci „náhodou“, protože první světová válka a doba krátce po ní ještě neznala ony zdokonalené protiletadlové zbraně, jež byly vyráběny v třicátých letech a za druhé světové války.

Mezi vězni byl Šaňo Mach oblíben. Výjimky se ovšem vždycky najdou. Bylo to, nemylim-li se, v roce 1963. Na chodbě v přízemí třetího oddělení ve Valticích připravovalo se ovoce na zavařování pro jednu továrnu v okolí Jičína. Ovoce zpracovávala necelá stovka vězňů. Sám jsem mezi nimi nebyl. Přes okénko ve dveřích jsem se však také podílel na „konsumaci“ ovoce. Napřed to byly jahody, potom třešně, později v menším množství i hrozny, po nich hrušky.

Zpracování ovoce však skončilo, jako by usekl. Říkalo se, že příčinou zastavení této akce byl jeden cikán, který do zpracovávaného ovoce vložil myši hnízdo. Zavařené ovoce bylo exportním zbožím. Továrna si